

1/2001

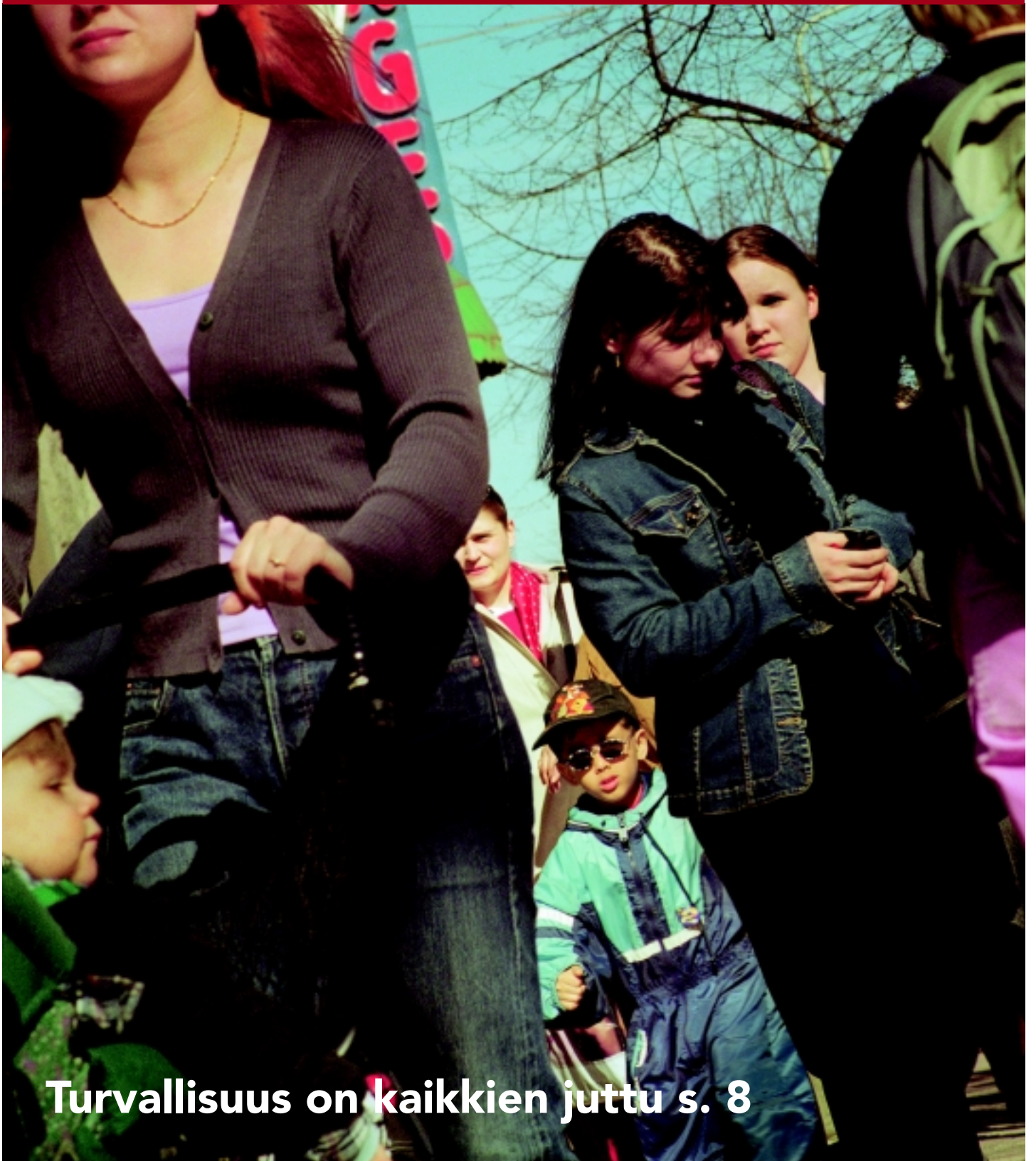
HAASTE

Henrik Lax haastateltavana
Kriminaalipolitiikan vaikuttajissa **s. 4**

1900-luvun väkivalta
ja sen tekijät **s. 24**

Ensirikoksen ennustavuus **s. 28**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Turvallisuus on kaikkien juttu **s. 8**

3 PÄÄKIRJOITUS

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA Kriminaalipolitiikka nähtävä rikoslainsäädäntöä laajempuna

Riikka Kostiainen

Haastateltavana on lakivaliokunnan puheenjohtaja **Henrik Lax**. Hänen mukaansa painopisteet ovat muualla kuin nykyään jo kattavan lainsäädännön uudistamisessa.

7 Kriminaalipolitiikassa on vilkasta

Johannes Koskinen

Oikeusministeri korostaa tervehdyksensä uudelle lehdelle rikosentorjunnan näkökulmaa kriminaalipolitiikassa.

8 Turvallisuus on kaikkien juttu

Riikka Kostiainen

Turvallisuussuunnittelu jatkuu Tampereella nyt aluetasolla. Alueen eri toimijoista koostuvien työryhmien koulutus on parhaillaan käynnissä ja alueellisia suunnitelmia laaditaan.

10 Pelisäännöillä lisätään keskustan turvallisuutta

Riikka Kostiainen

Tampereen turvallisuusohjelman jo toteutuneita hankkeita on "Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan".

11 Rikosentorjunta mukaan ympäristön suunnitteluun

Ulla-Kirsiikka Ekman

Pitkällä ajanjaksolla hyvällä ja tiedostavalla suunnittelulla voidaan ehkäistä rikoksia. Rikosentorjunta fyysisen ympäristön keinoin perustuu ympäristön valvottavuuteen ja houkuttelevuuteen.

14 Kriminaalipoliittiset tehtävät organisoidaan uudelleen

Esa Vesterbacka

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto aloittaa elokuussa. Tavoitteena on luoda entistä paremmat edellytykset strategiselle johtamiselle, kriminaalipolitiikan suunnittelulle ja yhteistyölle.

15 Uudesta osastosta kokoava voima

Riikka Kostiainen

Kriminaalipoliittisen osaston merkityksestä kutsuttiin keskustelemaan Markku Salminen, Maija Kukkonen ja Anja Tulenheimo-Takki. Keskustelua johdatteli Risto Jaakkola.

18 Yhdyskuntapalvelu rangaistuksena

Henrik Linderborg

Yhdyskuntapalveluun sisältyy monia sellaisia elementtejä, joita rangaistukselta edellytetäänkin. Samalla se on kuitenkin seuraamus, joka osaltaan mahdollistaa uuden elämäntavan.

20 Vankeusrangaistuksen jälkeen elämänmuutos vaikeaa

Margit Kyngäs

Yhteiskunnallisen aseman kohottaminen on vaikeaa niille, jotka kantavat mukaan vankeuden painolastia. Useimpien huono-osaisuus vain syventyy jokaisen vankeustuomion jälkeen.

22 Raiskaus – tuttu vai tuntematon uhka?

Päivi Honkatukia

Tilastokeskuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus murentaa kuvaa raiskaajan tuntemattomuudesta, sillä poliisin tietoonkin tulleissa tapauksissa tuntemattomien tekemät raiskaukset ovat selvä vähemmistö.

24 Suomi – henkirikollisuuden ongelmamaa

Martti Lehti

Suomi oli koko 1900-luvun yksi henkirikollisuuden ongelmaluokasta Euroopassa. Henkirikollisuutemme voi jakaa marginaaliryhmien rikollisuuteen, nuorisorikollisuuteen ja perheväkivaltaan.

28 Onko olemassa strategisia rikoksia?

Reino Sirén

Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston tutkimuksessa rikosentekijän urautumista yritetään ennustaa ensirikoksen lajin perusteella. Tutkimus herättää kuitenkin useita kysymyksiä.

30 KRIMINOLOGIA Missä on kriminologian koti?

Matti Laine

Kriminologia-sarjassa pohditaan, minkälainen tiede kriminologia oikeastaan on ja millainen sen tulisi olla.

32 NÄKÖKULMA Korkein oikeus kriminaali- poliittisena vaikuttajana

Olavi Heinonen

Korkeimman oikeuden presidentti arvioi näkökulmassaan korkeimman oikeuden kriminaalipoliittista roolia.

34 MUUALLA

37 AJASSA

38 LAINSÄÄDÄNTÖ

39 UUSIA JULKAISUJA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Risto Jaakkola
puh. (09) 1825 7853

Toimittaja

Riikka Kostainen
puh. (09) 1825 8289

Toimituksen osoite

Uudenmaankatu 37
PL 157, 00121 Helsinki
Faksi (09) 1825 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: <http://www.om.fi/haaste>
Lehteen tarkoitetut kirjoitukset tulee osoittaa toimitukseen mieluiten sähköisessä muodossa.

Toimitusneuvosto

Ari-Matti Nuutila (pj.)
Turun yliopisto
Hannu Takala (varapj.)
Rikoksentorjuntaneuvosto
Olli Havu
Kuntalehti
Tapio Huttunen
Helsingin poliisilaitos
Aulikki Kananoja
Helsingin sosiaalivirasto
Maija-Liisa Kukkonen
Kriminaalihuoltoyhdistys
Kirsti Lahtinen
Tampereen kaupunki
Tapio Lappi-Seppälä
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Ulla Mohell
Oikeusministeriö
Jarmo Rautakoski
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Ulkoasu ja taitto

Eerikki Soininen

Kannen kuva

Marja Pirilä

Tilaushinta

Vuosikerta 150 mk
Irtonumero 40 mk

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1825 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Uusimaa Oy, Porvoo

1. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

Haasteesta

Haaste jakaa tietoa ja pyrkii herättämään keskustelua rikoksentorjuntaan, rikollisuuteen ja kriminaalipolitiikkaan liittyvästä kotimaisesta ja kansainvälisestä kehityksestä, tutkimuksesta ja käytännön työstä. Näin todetaan julkaisusopimuksessa, joka tehtiin joulukuussa 2000 oikeusministeriön ja rikoksentorjuntaneuvoston välillä. Lehti pyrkii tavoittamaan kriminaalipolitiikan ja rikoksentorjunnan parissa työskentelevät ja niistä kiinnostuneet henkilöt mahdollisimman laajasti. Ensi alkuun Haasteen on määrä palvella myös kansallisen rikoksentorjuntaohjelman toteuttamista ja seuranta.

Onko toista yhtä suurta media-aihetta kuin rikokset ja rangaistukset? Niistä on kirjoitettu valtavasti kaunokirjallisuutta. Asialla on lukemattomia ammatillisia ja tieteellisiä julkaisuja, yleisiä ja erikoistuneita aikakauslehtiä, kaupallisia ja valtiollisia radio- ja TV-kanavia.

Tietoa ja tiedotusta on niin paljon, että voi kysyä, tarvitaanko tähän tiedon tulvaan vielä Haastettakin. Mutta juuri tiedon paljous on tärkeä syy aloittaa uusi julkaisu. Rikollisuustieto perustuu vain harvoin ja pieneltä osalta omiin kokemuksiin. Useimmiten tieto saadaan tiedotusvälineistä ja viihteestä. Media välittää rikosuutisia omilla ehdoillaan. Haasteen kunnianhimoinen tavoite on välittää rikollisuudesta oikeasuhtaista tietoa kadun miehille ja käyttötietoa kriminaalipolitiikan kentän toimijoille.

Tämä lehden numero ei vielä ole sellainen, jollaisia seuraavat toivottavasti ovat. Kaksi olennaista elementtiä puuttuu kokonaan. Ensinnäkin jatkossa on tarkoitus julkaista monipuolisia reaalityietoja rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosvahingoista ja niiden korjaamisesta, pelosta ja rikoksentorjunnasta.

Rikollisuustietoja voimme tuottaa toimituksen voimin, mutta toisen puutteen korjaaminen onnistuu vain lukijoittemme avulla. Haasteen haluaa synnyttää ja koota kriminaalista keskustelua kentän kaikkien toimijoiden kesken, ja siksi lehden sivut ovat avoimia lukijoiden kirjoituksille, mielipiteille ja keskustelualoitteille. Keskustelua voi käydä myös lehden verkkoversion palstoilla osoitteessa www.om.fi/haaste.

Lehden nimestä järjestettiin yleisökilpailu. Haaste – asiantuntevasti kriminaalipolitiikasta, ehdotti rikoksentorjunnan neuvottelukunnan pääsihteeri Hannu Takala, ja oikeusministeri Johannes Koskinen lisäsi siihen rikoksentorjunnan. Lehden toimitusneuvosto valitsi tämän yhdistelmän.

Risto Jaakkola

Kriminaalipolitiikka nähtävä rikoslainsäädäntöä laajempana

Kun yhteiskunnassa tapahtuu paheksuttavia asioita ja kansalaiset tuntevat turvattomuutta, rikoslakiin tai tuomioistuinten rangaistuskäytäntöön vaaditaan herkästi kovennuksia ja unohdetaan, että rikosentorjunta on paljon muuta kuin nykyään jo kattavan rikoslainsäädännön skarppaamista, korostaa lakivaliokunnan puheenjohtaja **Henrik Lax (Rkp)**.

Laxin mielestä olisi opittava näkemään, että rikoksesta johtuva rangaistus on yhteiskunnan äärimmäinen keino puuttua kansalaisten toimintaan. Ensimmäisessä pitäisi etsiä muita keinoja.

– Voin ottaa esille nyt haastatteluhetkellä ajankohittaisen dopingrikoksia koskevan lakiesityksen. Lähetekeskustelussa eduskunnassa jotkut vaativat, että myös dopingin käyttö tulee kriminalisoida. Mielestäni kuitenkin urheilun omat säännöt ovat erittäin kovia. Häpeä, sponsoroiden menettäminen ja kilpailukiellot ovat ehdottomasti ensisijaisia keinoja, Lax painottaa.

– Tai voin ottaa esimerkin Isosta-Britanniasta, jossa kännyköiden varkaudet ja luvaton käyttö ovat suuri ongelma. Silti siellä ei ensisijaisesti vaadita kovempia rangaistuksia, vaan että kännyköiden valmistajat ja verkko-operaattorit kehittäisivät tuotteita ja järjestelmiä, jotka tekevät toisen kännykän käytön mahdollisimman vaikeaksi.

Lax sanoo poliisin ja vankilan olevan tavallaan osoitus siitä, että yhteiskunta on joutunut nostamaan kätensä pystyyn ongelman edessä. Esimerkiksi maahanmuuttajien ja nuorten väkivaltarikoskierteen katkaisuun pitäisi löytää ensisijaisesti muita yhteiskuntapoliittisia keinoja.

JÄRJESTELMÄSSÄ ON VIELÄ KEHITETTÄVÄÄ

Suomen rikoslainsäädännön kehittäminen jäi sodanjälkeisen jälleenrakennustyön jalkoihin ja vasta 90-luku on ollut suuren kokonaisuudistuksen aikaa. Kriminaalipoliittinen keskustelu on Laxin mukaan saanut puhtia Suomen liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen, perusoikeuksien uudistamisesta ja nyt rikoslainsäädännön uudistamisesta vahvasti hyvään suuntaan. Mutta Laxin mielestä on vielä paljon tekemätöntä työtä.

– Yksi järjestelmän kehittämättömyydestä johtuva ongelma on se, että rikosseuraamusten valikko on pitkään ollut erittäin suppea: sakko

Valpas, julkisesti keskusteleva kansalaisyhteiskunta on hyvän ja tehokkaan kriminaalipolitiikan luomisen perusedellytys, toteaa lakivaliokunnan puheenjohtaja Henrik Lax.

RIIKKA KOSTAINEN

tai vankeus ja se joko ehdollisena tai ehdottomana. Oikeastaan vasta nyt yhdyskuntapalvelu on vakiinnuttamassa paikkaansa. Nuorisorangaisuus on menossa vasta alueellisena kokeiluna ja vasta äskettäin on asetettu toimikunta kehittämään sopimushoitoa päihitteiden ja huumeiden väärinkäyttäjille. Se olisi varmaan tärkeä elementti seuraamusvalikoimassamme, sillä ilman tukitoimia on hurskasta toivoa, että nuoret tai syrjäytetyt saisivat tukevaa maaperää alleen, toteaa Lax.

Valikoimaa lisää taas hie-man hallituksen esitys ehdollista vankeutta koskevista säännöksistä (HE 177/2000), joka tuo tuomioistuimille mahdollisuuden tuomita ehdollisen rangaistuksen ohessa yhdyskuntapalvelua. Laxin mukaan esitys korjaa osittain myös sen epäkohdan, että nykyään voi olla pienestä kiinni, tuleeko vuosi ehdoton tai ehdollista eli hyppäys on ollut liian suuri.

TEKNISTEN PARANNUSTEN SIIJAAN PERIAATTEITA

Kansanedustajan kannalta ongelmana on, että vuonna 1988 alkanut mittava rikoslainsäädännön uudistus on jakaantunut jo neljälle eduskunnalle. Toinen ongelma on, että uudistukset on annettu eduskunnalle joko isompi tai pienempi pala kerrallaan. Lax harmittelee myös, että uudistuksia on pyritty tekemään tietoisena siitä, että juuri nyt ei ehkä saada täysmittaiseen etenemiseen tarvittavia varoja.

– Se on johtanut siihen, että eduskunnalle esitellään asioita teknisluonteisina parannuksina tunnustamatta perusongelmaa, mitä en itse koe mielekkäänä. Eduskunnan ei pitäisi näperrellä, vaan nimenomaan vahvistaa periaatteet ja linjaukset sellaisina, että niiden pohjalta voidaan toimia johdonmukaisesti ja pitkäjänteisesti. Siinä mielessä olen kaivannut oman valiokuntani työssä sijaa oikeusfilosofisille ja oikeussoologisille pohdintoille.

Laxia on kriminaalipoliittisissa asioissa vaivannut paitsi tekninen tapa lähestyä ongelmaa myös siihen liittyvä sektorisointi. Usein näissä asioissa hallintovaliokunta ja lakivaliokunta käsittelevät saman mitalin eri puolia. Silloin pitäisi pystyä lain valmisteluvaiheessa huolehtimaan, ettei kokonaisvaltainen tarkastelu jää sektorityöskentelyn jalkoihin.

VALIOKUNTA ARVIO ESITYSTEN TOIMIVUUTTA

Valiokunta on eduskunnan elin ja työrukkana, joka palvelee parlamentaarista päätöksentekoa, mutta poliittiset intohimot ovat puolueiden heiniä, Henrik Lax korostaa. – Eduskuntaryhmien jäsenet ja heidän puolueensa edustajat voivat pyrkiä valmisteluvaiheessa vaikuttamaan lakiesitysten sisältöön ministeriöissä mutta lakivaliokunta valiokuntana vain harvoin.

Lakivaliokunnan ensisijainen tehtävä on pyrkiä selvit-

tämään, onko hallituksen eduskuntaan tuoma esitys tarpeellinen ja toteutuuko tavoiteltu asia järkevällä tavalla. Valiokunta pyrkii kuulemaan parhaimpia asiantuntijoita, millä yritetään varmistaa, että esitys toimii myös käytännössä. Jos näin ei ole, esitystä pyritään parantamaan. Jos todetaan, että asia on oikea mutta esitys kelvoton, se laitetaan uudelleen valmisteluun; hyvin harvoin esityksiä hylätään.

– Joskus lakivaliokuntaan tulevien esitysten tilanne on, että ajatus on oikea, mutta asiantuntijat ovat ymmällään. Usein on kyse vain siitä, ettei esitystä ole osattu kirjoittaa riittävän ymmärrettävästi. Muotoilu jääkin paljolti meidän kahden valiokuntaneuvoksemme tehtäväksi. Ja kuka kissan hännän nostaisi, jos ei se itse: Olen hyvilläni palautteesta, jota ammattilakimiehet, lainsäädännön soveltajat ovat valiokunnalle antaneet. Esimerkiksi Suomen

Henrik Laxin mukaan kansanedustajan on helppo hukkuu tipottain annettavien rikoslakiuudistusten ja räiskyvien iltapäivälehtien väliseen todellisuuteen.

➔ Asianajajaliitto julkaisee lakivaliokunnan perusteluista tulokintaohjeina, Lax kertoo.

Rajanvetoakin on lakivaliokunnan ja hallituksen välillä joskus käyty, esimerkiksi poliisivaltuuksista, ensin telekuuntelusta ja sittemmin valeostoista. Toinen rajanvetotapaus oli tuomareiden nimittämistä koskeva esitys, joka oli pitkän tarkastelun ja kädenväännön kohteena lakivaliokunnassa. Valiokunta piti Laxin mukaan tärkeänä kahta asiaa: että saadaan hyviä ja oikeamielisiä tuomareita ja että tuomioistuinten riippumattomuus valtioneuvostosta varmistetaan. Meni aikaa, että hallituspuolueet pääsivät yhteiseen näemykseen, mutta lopputuloksesta tuli hyvä.

Täysistunnossa lakivaliokunnan ehdotuksiin ei enää juuri tehdä muutoksia. – Harvassa ovat lait, joissa hallitusryhmien kompromissit eivät menisi suuressa salissa läpi. On kuitenkin ”omantunnon” kysymyksiä, joissa ei pyritä ”sitomaan kansanedustajien käsiä”, Lax muistuttaa.

OIKEUSHYVIÄ KANNATTAA SUOJELLA

Lakivaliokunnan näkökulmasta on vaativaa yrittää lainsäädännöllä jotenkin varmistaa,

että ankarat tuomiot osuisivat oikeisiin kohtiin ja että oikeuskäytäntö maassa olisi yhtenäistä, Lax sanoo.

– Olen varma, että valiokunta yrittää ehdollista vankeutta koskevan esityksen perusteluissa korostaa rikoslakiuudistuksen seksuaalirikos- ja väkivaltarikossäänöksiä oikeushyvinä, joiden rikkomisesta ei hevin ehdollista anneta. Nimenomaan tuomareilta on tullut viestiä, että ”olisi hyvä, jos pystyisitte kirjoittamaan selvästi, missä pitäisi olla ankarampi ja mitä eduskunta pitää tärkeänä”. Mutta oikeusjärjestelmä on kokonaisuus, sen eri palat vaikuttavat toisiinsa ja oikeuskäytännön muuttaminen ei ole yhdellä lainsäädäntötempulla tehtävissä, vaan se vaatii kulttuurimuutosta.

Lax ei allekirjoita väitteitä lakivaliokunnan linjausten tiukentumisesta. Hänen mielestään on kyse oikeusvaltion periaatteiden kunnioittamisesta ja niiden vaikutuksesta rikoslainsäädäntöön.

– Ei ole kyse tiukentamisesta tai höllentämisestä, vaan keskeinen elementti on täsmällisyyden lisääminen ja eri tilanteiden erottaminen toisistaan. Esimerkiksi van-

hassa rikoslaisissa pahoinpitelysäännös piti sisällään kaikki tekemuodot lievistä törkeisiin, jolloin rangaistusasteikokin oli väljä. Uudessa laissa on perustunnusmerkistö, jossa on eri asteikot lievälle pahoinpitelylle, pahoinpitelylle sekä törkeälle pahoinpitelylle. Tunnuksmerkistön erittelemisen eri vakavuusasteen mukaan parantaa ennakoitavuutta ja yhdenmukaistaa oikeuskäytäntöä. Suhtautuminen seksuaali- ja väkivaltarikoksiin on koventunut, koska tunnuksmerkistö erottelee rangaistavat teot entistä katavammin.

Laxin mielestä rikoslain kokonaisuudistus on luonut Suomeen modernin, kattavan lainsäädännön, jolla korostetaan sekä yhteiskunnallisia että yksilöllisiä oikeushyviä. – Mutta ei riitä, että väkivallasta, perheväkivallasta tai lapseen sekaantumista on säädetty kovia rangaistuksia, jos niistä ei saada kiinni ja tuomiolle. Ja jos tapauksia ei saada päivänvaloon, uhrin asemaa ei päästä parantamaan.

KRIMINAALIPOLIITTISTA VALTAA ON MONENLAISTA

Suomessa kriminaalipoliittista valtaa Lax arvioi olevan valtioneuvostolla, oikeusministeriöllä, sisäasiainministeriöllä ja eduskunnalla. – Mutta se on institutionaalista valtaa. Kyllä yhteiskuntatieteilijöillä ja eri alojen asiantuntijoilla on ratkaiseva merkitys ja myös vastuu siitä, että poliittista valtaa käyttävät osaavat nähdä asian ytimen, tai pääsevät sen näkemään.

Lisäksi ainakin päiväkohtaisessa poliittisessa keskustelussa tiedotusvälineillä on erittäin suuri merkitys. Myös poliittisen päätöksentekijän havahduttamisessa voi olla

ratkaisevaa, mihin asioihin tiedotusvälineet kohdistavat huomiota ja millä lailla ne tuodaan esille.

– Joskus vain houkutus mielistellä kuviteltua kansalaismielipidettä voi pistää yhden ja toisen kansanedustajan jälkikäteen miettimään, mitä tässä tulikaan tehtyä. On aina hyvä pitää mielessä perusfaktat, ennen kuin lähtee lupailemaan radikaaleja uudistuksia. Vain näin voidaan tehdä pitävää lainsäädäntöä pitkässä juoksussa ja ylläpitää kansalaisten perusuottamusta, Lax uskoo.

Kansanedustajien tulisikin erityisesti valiokuntatyössä paneutua tutkittuun tietoon, hyödyntää sitä, opetella oikeusvaltion periaatteita ja suhteuttaa kriminaalipoliittisia toimenpiteitä sen mukaisesti. Tietoa on Laxin mukaan tarjolla liaksikin ja haasteena on sen olennaisen löytäminen.

Lax korostaa, että myös yksittäisillä kansanedustajilla on mahdollisuuksia vaikuttaa kriminaalipoliitiikkaan ja joskus hyvinkin konkreettisesti. – Ei ole monta vuotta siitä, kun saatiin säädettyä lähestymiskieltoa koskeva lainsäädäntö. Silloin kansanedustaja Margareta Pietikäinen toi problematiikan lakialoitteen muodossa oikealla hetkellä eduskuntaan. Ei kestänyt kuin pari-kolme vuotta, kun oikeusministeriö valmisteli uuden lainsäädännön.

– Jotkut silloin ihmettelivät, kuinka se voi kestää niin kauan. Mutta pitkään lakivaliokunnan puheenjohtajana toimineena olen sitä mieltä, että uskomattoman nopeasti se tuli. Lainsäädännön toteuttaminen niin, että se käytännössä toimii, voi olla pitkän ja vaivalloisen työn takana. Esimerkiksi tämä lähestymiskiel-

to liittyy pitkälti poliisin, sosiaaliviranomaisten ja tuomioistuimien toimintaedellytyksiin ja sen täytyy istua jo toimivaan järjestelmään, Lax painottaa.

EU:N MERKITYS KÄYTÄNÖN YHTEISTYÖSSÄ

Henrik Lax pitää käsitettä eurooppalainen kriminaalipolitiikka vielä hyvin hahmottamattomana. Kun Suomi liittyi Euroopan unioniin ja mm. lakivaliokunnassa tarkasteltiin liittymisen vaikutuksia Suomen oikeusjärjestelmään, todettiin rikoslainsäädännön ja kriminaalipolitiikan olevan kansallisvaltion omimpia alueita, joissa ei ylikansalliseen päätöksentekoon hevin menä. – Kyllä kai tämä edelleen pitää paikkansa eikä tässä pidä sekoittaa asioita.

Järjestäytyneen, vakavan kansainvälisen rikollisuuden esiintulo ja torjuminen on keskeinen haaste Euroopan unionille. Tämän tyyppisen rikollisuuden torjunta edellyttää saumatonta yhteistyötä jäsenmaiden poliisi- ja syyttäjäviranomaisten välillä. Joissain tapauksissa häntäpäässä se saattaa Laxin mukaan edellyttää, että myös sanktiot olisivat jossakin suhteessa toisiinsa eri maissa. Hänestä se on kuitenkin tällaisen rikollisuuden torjumisessa toissijainen kysymys.

– Niissä harvoissa rikoslainsäädäntöä sivuavissa ja lakivaliokunnassa esillä olleissa asioissa on vahvasti pysytty kansallisen lainsäädännön periaatteiden kannalla ja torjuttu hyväksi havaitun järjestelmän peruselementtien rikkomista tai muuttamista. Korostan edelleen, että meillä on moderni rikoslainsäädäntö – jos on ollut aukoista puhe, ne on yleensä meillä jo paikattu. ■

■ O I K E U S M I N I S T E R I
J O H A N N E S K O S K I N E N

Kriminaalipolitiikassa on vilkasta

Rikosoikeudellisessa lainsäädännössä viime vuosikymmenten merkittävin suurhanke, rikoslain kokonaisuudistus on kohta saatettu päätöksensä. Kansainvälisen sekä kotimaisen rikollisuuden luomat vakavat ongelmat huolehtivat siitä, etteivät rikosoikeuden lainvalmistelijat saa hengähdystaukoa suururakan päättyessä.

Rikosoikeudellista uudistustyötä alaltaan vieläkin laveampi vilkkauksen aiheuttaja on rikosentorjunta. Näkökulma on noussut keskeiseksi osaksi kriminaalipolitiikkaa. Olemme havainneet, kuinka rajoitetusti ja myöhään rikoslailla rangaistuksineen ja oikeudenhoidon viranomaisineen voidaan loppujen lopuksi vaikuttaa rikosongelmiin. Tarvitaan politiikkaa rikollisuuden ehkäisemiseksi.

Tällainen politiikka kirjattiin valtioneuvoston keväällä 1999 hyväksymään kansalliseen rikosentorjuntaohjemaan. Kuusi ministeriötä sitoutui ohjelman toteuttamiseen. Painopiste on paikallisessa rikosentorjunnassa ja kumppanuus-ajatuksen mukaisessa laajassa yhteistyössä.

Rikosentorjunnan näkökulma on laajentanut kriminaalipolitiikan toimijoiden piiriä. Mukaan ovat tulleet esimerkiksi ympäristöministeriö, kaupunkisuunnittelu, sosiaalitoimi, koulut, kirkko, kansalaisjärjestöt ja elinkeinoelämä. Nykyään ne työskentelevät yhdessä kriminaalipolitiikan perinteisten toimijoiden – poliisin, syyttäjälaitok-

sen, tuomioistuinten ja rangaistuksen täytäntöönpanon – kanssa.

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma on synnyttänyt ympäri maan rikosentorjunnan yhteistyöverkostoja. Näissä on laadittu paikallisia turvallisuussuunnitelmia ja rikosentorjuntaohjelmia. Erilaiset yhteistyöryhmät ovat aktiivisesti käynnistäneet hankkeita rikollisuuden ehkäisemiseksi. Tämän paikallisen kriminaalipolitiikan hyviä ja tuloksellisia esimerkkejä on nyt ponnella levitettävä kautta maan.

Eikä kotimaisessa verkostoitumisessa ole vielä kylliksi. Sama tapahtuu kansainvälisesti. Euroopan unioni on juuri päättänyt perustaa eurooppalaisen rikosentorjuntaverkoston. Sen kansallisten yhteispisteiden tehtävänä on välittää yhteyksiä ja osaamista EU:n jäsenmaiden rikosentorjunnan kaikkien toimijoiden kesken.

Kuvaamani kriminaalipolitiikan muutos tekee tämän lehden erityisen tarpeelliseksi. Uusi tiedotuskanava on tarpeellinen rikosoikeudellisista uudistuksista käytävän keskustelunkin foorumina ja informaation välineenä, mutta ennen kaikkea sitä tarvitaan välittämään asiantuntevaa tietoa rikosentorjunnasta ja laajassa mielessä kriminaalipolitiikasta. Tietoa siitä, mitä meillä ja muualla tehdään ja millaisin tuloksin, tarvitsevat niin verkostoituneessa rikosentorjunnan yhteistyössä toimivat kuin muutkin rikollisuudesta ja sen ehkäisemisestä kiinnostuneet.

Haaste rikollisuutta ehkäisevään työhön on heitetty meille kaikille!

TAMPEREEN TURVALLISUUSOHJELMAN PAINOPISTEET koko kaupungin tasolla:

- Rikollisuuteen ajautumisen torjunta
- Alue- ja rakennussuunnittelu sekä turvallisuus
- Nuorten huumeiden ja muiden päihteiden käyttö
- Turvallinen opiskeluympäristö
- Väkivalta ja sen uhka työpaikoilla
- Läheisväkivalta
- Turvattomuus kaupungin keskustassa
- Rikoskierteen katkaisu
- Ajoneuvoihin kohdistetut rikokset
- Omaisuusrikokset liikkeissä
- Maahanmuuttajat ja turvallisuus
- Vanhukset ja turvallisuus
- Liikenneturvallisuus

Turvallisuus on kaikkien juttu

Toista vuotta sitten valmistunutta turvallisuusohjelmaa muunnetaan Tampereella nyt alueelliseksi toiminnaksi. Alueen eri toimijoista koostuvien työryhmien koulutus on parhaillaan käynnissä. Alueryhmien on tarkoitus rakentaa kunkin alueen ongelmiin vastaava turvallisuussuunnitelma.

Projektipäällikkö **Kirsti Lahtisen** mukaan Tampereen turvallisuusohjelman taustatyö on tehty hyvin, mikä on suuri etu ohjelman siirtämisessä käytäntöön. Myös kaupungin ylimmän poliittisen ja virkamiesjohdon sitoutuminen alusta asti hankkeeseen on auttanut hallintokuntien ja muiden toimijoiden saamista mukaan turvallisuustyöhön.

Tampereen paikallisen turvallisuusohjelman valmistelu käynnistyi vuonna 1997 apulaispoliisipäällikkö **Ari Sarjasen** aloitteesta. Poliisi kokosi ympärilleen 15 hengen yhteistyöryhmän, joka koostui kaupungin, valtion, järjestöjen ja yritysten edustajista.

Heti alussa sovittiin, että ohjelman valmistuttua kaupunki ottaa poliisilta vetovastuun.

– Tampereella turvallisuus on kaikkien juttu, kun monissa kunnissa poliisi tuntee toimivansa rikosentorjunnassa yksin. Turvallisuusohjelman sijoittaminen poliisilaitokselle viestisi juuri työn kuulumista poliisille. Poliisin näkyvyyttä toki on toivottu turvallisuuskyselyissä, mutta asioihin pitää vaikuttaa laajemmin, Lahtinen painottaa.

Tampereella turvallisuusohjelma on organisoitu ympäristötoimen alle ja yhteen aluekehitysprojektin kanssa. Turvallisuusohjelman organisaatio ei tee varsinaisia toimintaohjelmia, vaan koordinoi koko kau-

Tampereen turvallisuusohjelman projektipäällikkö Kirsti Lahtinen uskoo pitkäjänteiseen työhön ja alueelliseen verkostoyhteistyöhön.

Tampere pysyy turvallisena lähellä asukkaita tehdyn työn ansiosta. Aluetyöryhmät tekevät itse alueelleen turvallisuussuunnitelman.

RIIKKA KOSTAINEN

JYRKI RISTILÄ

pungin turvallisuustyötä, rahanjakoa ja seuranta sekä järjestää koulutusta. Erityistä huomiota kiinnitetään tiedottamiseen. Toimiston kaikki viisi työntekijää työskentelee sekä aluekehitys- että turvallisuusprojektin parissa.

– Organisaatioratkaisu syntyi sattumalta, mutta aluekehitys ja turvallisuus liittyvät luontaisestikin yhteen. Turvallisuusohjelman jatkolle yhdistäminen isompaan projektiin on ollut paras tae – irrallisena se olisi helposti kuivunut koon, Lahtinen sanoo.

TAMPERE JAETTU VIITEEN ALUEESEEN

Tällä hetkellä tavoitteena on muuntaa kaupungin turvallisuusstrategia alueelliseksi toiminnaksi ja kouluttaa alueryhmille rikoksantorjunnan teoreettiset perusteet sekä verkostoyhteistyömenetelmiä. Koulutuksen tavoitteena on saattaa verkostoyhteistyö pysyväksi toimintatavaksi.

Tampere on jaettu viiteen suuralueeseen, joille on perustettu omat turvallisuustyöryhmät. Periaatteessa työryhmiin kutsutaan mukaan kaikki alueen toimintapistet – ovet ovat auki kaikille, mutta toisaalta ketään ei pakoteta mukaan. Työryhmät ovat hyvin erilaisia eri alueilla, mutta niissä on yleensä edustajia kaupungin eri hallintokunnista, poliisista, seurakunnasta, asukasyhdistyksistä ja vapaaehtoisjärjestöistä.

– Monet soittelevat innokkaasti ja tarjoutuvat ryhmiin vapaaehtoiseksi, toiset taas valittelevat työ määrää ja aikapulaa. Miehet ovat lähteneet yllättävän innokkaasti alueelliseen turvallisuustyöhön mukaan, vaikka yleensä asukastoiminta kiinnostaa enemmän naisia, Lahtinen kertoo.

KOULUTUKSESSA TEORIASTA KÄYTÄNTÖÄ

Turvallisuusohjelman organisaatio järjestää aluetyöryhmille 4–5 päivänmittaista koulutustilaisuutta, joita ennen tehtävänä on tutustuminen Tampereen turvallisuusohjelmaan.

Ensimmäisessä koulutustilaisuudessa kerrotaan turvallisuussuunnittelun lähtökohdista. Ennen seuraavaa tilaisuutta ryhmä saa tehtäväkseen kerätä tietoa ja arvioida alueen nykytilaa. Seuraavaksi perehdytään turvallisuussuunnittelun kriminologisiin perusteisiin ja tehtäväksi tulee turvallisuusongelmien jäsentäminen. Sitten siirrytään turvallisuussuunnitelman rakentamiseen ja toimeenpanoon ja ryhmä aloittaa alueen turvallisuussuunnitelman tekemisen. Turvallisuusohjelman tulosten arviointi on viimeisen tilaisuuden aiheena. Silloin myös viimeistellään alueen turvallisuussuunnitelma ja sovitaan jatkotoimenpiteistä.

– Turvallisuus-käsitteistäkin on monenlaisia näkemyksiä, saati sitten nykytilanteen ja ongelmien kartoittamisesta.

Aluetyöryhmien kanssa työskennellessä onkin vaikeaa välttää ylhäältä päin sanomista, vaikka tarkoituksena on, että ryhmä itse päättää toimenpiteistä. Nykytilanteen kartoituksessa ryhmäläisille tulee usein tunne, että tähän asti on tehty asiat väärin, vaikka siitä ei ole kysymys, Kirsti Lahtinen kertoo.

SITOUTUMISTA ALUETYÖN KAUITTA

Alueryhmätöyön tavoitteena on asukkaiden lähiympäristön ja oman asuinalueen turvallisuuden kehittäminen. Idea painopistealueiden ja niiden vastuutahojen löytämisessä. Vastuutahot keräävät sitten oman verkostonsa käytännön työtä varten.

– Verkostotyömenetelmillä turvallisuusstrategia voidaan viedä ruohonjuuritasolle. Kun ihmiset ymmärtävät, mitä turvallisuus omassa työssä tai asuinalueella merkitsee, he sitoutuvat työhön ihan toisella tavalla. Vain sitoutumisen kautta rikoksantorjunta voi tuottaa tuloksia ja jäädä elämään, Lahtinen korostaa.

– Tietysti täytyy muistaa, että työ vaatii pitkäjänteisyyttä eikä tuloksia voi nähdä vielä parin kuukauden tai vuodenkauden kuluttua.

Eri ryhmät löytävät hyvin erilaisia asioita. Esimerkiksi Kaakkoiselle suuralueelle valmistunut turvallisuusohjelma 2001–2003 keskittyy huumeongelman ehkäisyyn ja kor-

jaavaan työhön. Ohjelma sisältää kymmeniä toimenpiteitä, aina vanhempainiltoista huumevihjepuhelimeen, ja niitä on toteuttamassa suuri joukko eri tahoja.

Ennen kaikkea Lahtisen mukaan aluetyössä on tarkoituksena koota eri tahot yhteen. – Rahaa ei kannata syyttää, jos ei samalla vähän potki. Jos idea on hyvä, se kantaa ja jatkuu – jos ei, tiedetään, että jotakin pitäisi tehdä toisin. Vähällä rahalla voi saada paljon aikaa ja asukkaatkin haluavat pieniä juttuja. Rikoksantorjuntatyö onkin rahaa enemmän kiinni asenteista ja haluista.

ONGELMANA OHJELMAN SEURANTA

Tampereen turvallisuusohjelma on Lahtisen mukaan strategian ja toimintaohjelman välimuoto ja siten vielä keskeneräinen. Siitä puuttuvat konkreettiset toimet, joita syntyy kuitenkin nyt aluetyössä.

Yksi ongelma ohjelman toteuttamisessa on Lahtisen mielestä järjestelmämallin rakentaminen. Tarvittavan tiedon saaminen on vaikeaa. Kaupungin koon ja rakenteen takia turvallisuusohjelma ei voi olla projektien ryvä.

Toinen ongelma on mittarien löytäminen seuranta varten, varsinkin kun turvallisuusohjelman painopiste on syrjäytymisen ehkäisyssä. Esimerkiksi rikostilastot antavat

Pelissäännöillä lisätään keskustan turvallisuutta

→ aika yksipuolisen kuvan tuloksista. – Miten mitata esimerkiksi koulujen huumevalistustyön tuloksia – ehkä kouluterveydenhuolto voi jotenkin tuoda tuloksia esiin, Lahtinen miettii.

Pitkässä juoksussa mittareita on Lahtisen mukaan kuitenkin löydettävä, jos ei muuten niin haastatteluseurannasta. Lähtötilanteeksi tehtiin vuonna 2000 tamperelaisille turvallisuuskysely, jonka tavoitteena oli kartoittaa tampereilaisten arkiturvallisuutta kaupungin eri alueilla. Sitä käytetään hyväksi myös aluetyöskentelyssä. Kysely aiotaan toistaa todennäköisesti joka kolmas vuosi.

Tilastojen ja kyselyjen mukaan Tampereella tapahtuu vähän rikoksia ja kaupunkilaiset tuntevat olonsa turvalliseksi, ainakin verrattuna useimpiin muihin suomalaisiin suuriin kaupunkeihin.

– Voi tietysti pohtia, että lietsotaanko turvattomuutta vai lisätäänkö turvallisuuden tunnetta, jos turvallisuustyötä puhutaan paljon. Tuntuu, että pelot ovat monesti peräisin mediasta. Vanhukset pelkäävät eniten, kun taas vähiten pelkoja on 18–25-vuotiailla miehillä, jotka joutuvat rikoksenuhriksi suhteellisesti eniten, Lahtinen sanoo. ■

Tampereen turvallisuusohjelma internetissä www.tampere.fi/ytoteto/tepa/turva/

Tampereen turvallisuusohjelman jo toteutuneita hankkeita on ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan”. Tavoitteena on mm. väkivallan ja sen uhan vähentäminen ja vastaavasti turvallisuudentunteen lisääminen keskustassa. Elokuussa 1999 alkaneen projektin aikana poliisi on puuttunut keskustassa tavallista herkemmin häiriökäyttäytymiseen ja päihdeidenkäyttöön, erityisesti viikonloppuiltaisina ja -öisin. Tampereen apulaispoliisipäällikkö **Ari Sarjasen** mukaan näin pyritään vaikuttamaan väkivallan ja turvattomuudentunteen kasvualustaan.

Tamperelaisessa versiossa ”nollatoleranssista” toiminta kohdistetaan katurauhaa häiritsevään käyttäytymiseen, esimerkiksi väkivaltaisuuteen, julkijuopotteluun, vahingon tekoihin ja ilkivaltaan sekä alle 15-vuotiaiden lastensuojelutarpeen tunnistamiseen. Lisäksi kiinnitetään huomiota alkoholin anniskeluun ja vähittäismyyntiin, liikennekäyttäytymiseen sekä fyysisen ympäristön siisteyteen. Linjaukset saivat projektin alussa tehdyssä kyselyssä kaupunkilaisien enemmistön tuen.

Poliisiin lisäksi käytännön työhön osallistuvat sosiaali- ja päihdekliniikka Paussi, nuorten selviämisasema, Etsivä nuorisotyö, SPR:n City-Team, Saapas-ryhmä sekä keskustan yksityiset vartiointi-

liikkeet ja ravintoloiden järjestysmiehet.

SAADUSTA JULKISUUDESTA OLLUT HYÖTYÄ

Hankkeen yksi tavoitteista, asioiden nostaminen keskusteluun eri tasoilla on Sarjasen mukaan onnistunut mainiosti. – Tieto keskustan pelissäännöistä on mennyt hyvin perille ja julkisuus on ilmeisesti nostanut ihmisten kokemaa kiinnijäämisriskiä ja rangais-tusuhkaa.

Hankkeen aikana tehtyjen havaintojen perusteella on ilmeistä, että julkijuopottelu yleisesti ja nuorten alkoholin käyttö ja laitton hallussapito erityisesti ovat keskustassa vähentyneet. – Julkijuopottelu-kiellon rikkomisesta on annettu sakkoja selvästi enemmän täysikäisille kuin alaikäisille eli hankkeessa ei ole kysymys pelkästään nuorten ”kurinpalautuksesta”, Sarjanen toteaa.

Turvallisuuden tunteen lisäämistä on saatu Sarjasen mukaan palautetta lähinnä aikuisväestöltä. Palautteen antajat ovat kokeneet keskustan viikonlopputurvallisuuden nousseen selvästi.

Vuoden mittaiseksi suunniteltu projekti jatkuu yhä, jossakaan ei yhtä tiiviinä. Sarjasen mukaan hankkeen jatkosta päätetään, kun Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoiden tekemä arviointi- ja seurantatutkimus alkukesästä valmistuu.

NUORISOTYÖN KOKEMUKSET KAHTALAISIA

Seurakuntien Saapas-ryhmä päivystää kaupungilla viikonloppuisin vuorooin SPR:n kanssa ja huolehtii pulaan joutuneista nuorista. Saappaan kenttätöntekijän **Seija Jurvasen** kokemukset Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan -hankkeesta ovat pääosin myönteisiä.

– Perjantai-illan yhteisissä palaverissa tieto on kulkenut. Samalla toimijat ovat oppineet tuntemaan toisensa, ennakkoluulot karisseet ja luottamus syntynyt. Nuoria pystytään nyt hoitamaan paremmin, kun heistä ei tarvitse enää ”kilpailla”.

Sen sijaan nuorten siirtyminen keskustasta lähiöihin projektin seurauksena ei Jurvasen mielestä ole ollut pelkästään hyvä asia. Nuorisotyön oli aluksi vaikea tavoittaa lapsia ja nuoria lähiöistä eikä lämpimiä paikkoja ollut ja kun valvonta ei tavoita, juominen on rajumpaa kuin keskustassa. Saappaan asiakaskontaktit ovatkin nousseet selvästi, 1554:sta vuonna 1999 2153:een vuonna 2000.

– Toisaalta meille on syntynyt jo kolme ”lähiösaapasta”, jotka ovat lähteneet vanhempainilloista. On hyvä, että vanhemmat ovat alkaneet ottaa vastuuta. Lapsetkin suhtautuvat alkuhämmennyksen jälkeen hyvin vanhempien katupartiointiin, Jurvanen kertoo. ■

Tässä näkyy hyvin pihojen rajaamattomuus. Autojen parkkipaikka ”leviää” hallitsemattomasti metsäksi. Siirtyminen tulisi olla vaihteellisempaa. Parkkipaikan ja metsän rajan väliin tulisi tulla siirtymävyöhyke, jossa puita olisi selkeästi karsittu.

Rikoksentorjunta mukaan ympäristön suunnitteluun

Rikoksentorjunta fyysisen ympäristön keinoin perustuu ympäristön valvottavuuteen ja houkuttelevuuteen. Rikosten todennäköisyys vähenee, jos ympäristö saa käyttäjänsä kiinnostumaan itsestään ja ihmiset tarkkailevat sitä ”luonnollisesti”. Pitkällä ajanjaksolla hyvällä ja tiedostavalla suunnittelulla voidaan ehkäistä rikoksia.

Hyvä esimerkki siitä, miten autoja ei pitäisi järjestää pihalle. Autojen tulisi olla numeroiduissa paikoissa, jotka voisi tunnistaa. Näin voi esimerkiksi huomata, jos naapurin autolla käy joku outo ihminen.

Autotallit on asetettu niin, että näköyhteys kadulta parkkipaikalle on katkaistu täysin. Sisääntulossa onkin lappu ”alueella videovalvonta”.

Rikoksantorjunnan ympäristöteoria on useita ja ne painottavat eri asioita. Ympäristöpsykologian lähtökohdista ympäristö toimii joko toimintaa mahdollistavana tai estävänä. Joissakin paikoissa tietyt toiminnat, ei vain rikollinen, ovat todennäköisempiä kuin toiset. Tilaisuuspainotteinen rikoksantorjunta keskittyy rikostilanteeseen, jossa itse rikospaikalla on keskeinen osuus. Arkitiinitoria painottaa valtaväestön toiminnan rakenteita: missä ihmiset liikkuvat, ketkä liikkuvat, mihin aikaan ja mitkä toiminnat ovat yhteydessä toisiinsa.

Keskeinen termi on Oscar Newmanin kehittämä puolustettava tila (defensible space). Siihen kuuluvat alueen hallinnan erityyppiset vyöhykkeet (julkinen, puolijulkinen, puoliyksityinen ja yksityinen tila); suunnitteluratkaisut, jotka parantavat ihmisten mahdollisuutta valvoa esimerkiksi pihansa; sekä arkkitehtuurisuunnittelu, joka luo paikasta ja rakennuksesta omaleimaisen ja tunnistettavan. Perusajatuksena puolustettavassa tilassa on luoda asuinalue, jonka asukkaat itse ottavat huolehtiakseen. Suunnittelu pyrkii antamaan asukkaille mahdollisuuden paikallisen identiteetin ja sitoutumisen tunteeseen. Tämä heijastuu paikan hyvänä hoitona sekä paikallisena vastuunottona oman alueensa hyvinvoinnista.

Ympäristökriminologia tukeutuu pitkälti kaavoituksessa päätettäviin asioihin. Siinä painottuvat ihmisten kulkureitit: mitä niiden varsilla on, missä koti, työpaikka ja koulu sijaitsevat ja missä ihmiset joutuvat odottamaan. Erityisesti tarkastellaan uhrin ja rikoksenteikijän liikkumista ja kohtaamista.

Tärkeää on myös pohtia, kuinka ympäristö vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen. Turvallisuuden kokeminen kytkeytyy useaan ominaisuuteen, kuten henkilön ikään ja sukupuoleen. Rikokseton ympäristö voi tuntua yhtä turvattomalta kuin ympäristö, jossa tapahtuu runsaasti rikoksia mutta myös päinvastoin. Kuitenkin viihtyisyys ja turvallisuuden tunne käyvät usein yksiin. Viihtyisä paikka tuntuu myös turvalliseksi. Käyttäytymisemme vaikuttavat tunteet, joita ympäristömme saa meidät koke-

Jos ihmiset alkavat rajoittaa liikkumistaan tietyissä paikoissa, se lisää näiden paikkojen riskiä muuttua rikospaikoiksi.

maan. Jos ihmiset alkavat rajoittaa liikkumistaan tietyissä paikoissa, se lisää näiden paikkojen riskiä muuttua rikospaikoiksi.

TURVALLISEKSI RAKENTAMISEEN KEINOJA

Asuinympäristön käsite nostaa erityisasemaan asukkaan, aluetta päivittäin käyttävän ihmisen. Hänellä oletetaan olevan paikkaan erityinen suhde, territoriaalinen side. Nykyään tällainen ajan kanssa syntyvä side usein puuttuu. Silloin alueiden hoitoon ja suunnitteluun pitäisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta rikoksantorjun-

nan kannalta ainakin perusasiat tulisivat kuntoon. Alueen rakentaminen turvallisiksi ei tarkoita muurien pystyttämistä tai kalterien hankkimista. Joillekin turvallisuus voi merkitä tätä, mutta onneksi Suomessa on vielä avoimen yhteiskunnan ihanne, jossa kaupunkitila on julkista ja kaikille avointa tilaa.

Turvalliseen ympäristöön kuuluu helppo luettavuus. Tämä tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että alueelle tulija voi tunnistaa ”merkkejä” lukemalla, mitkä reitit ja kulkuväylät ovat vieraille ja mitkä alueet kuuluvat yksityisempään käyttöön. Pihojen rajaaminen matalilla aidoilla on helppo merkki näyttää taloon kuulumattomille, missä piha päättyy ja katu alkaa. Materiaalien ja värien käytöllä voidaan luoda yksilöllisiä rakennuskokonaisuuksia ja pihvoja. Näillä tuetaan asukkaiden tunnetta omaleimaisesta ja valvonnan arvoisesta ympäristöstä. Viihtyisyys saa ihmiset tuntemaan asuinalueensa enemmän omakseen ja tätä kautta valvomaan passiivisesti aluetta, vaikka side paikkaan puuttuisikin.

Turvallisen ympäristöön kuuluu myös, ettei asuinrakennusten väliin jää ns. ei-kehenkään maata. Tällaisista paikoista voi muodostua ongelmallisia, jos kukaan ei ota niistä huolehtiakseen. Yhteiskunnan varat eivät riitä kaikkien alueiden hoitamiseen. Parasta olisi, että maantaso olisi asukkaiden omassa hoidossa. Maantason hoitoa vaikeuttaa Suomessa vallalla ollut maanpäällisen kellarin kulttuuri. Suurin osa lähiökerrostaloista kasvaa maasta betonisesta jalasta, johon ei juuri ikkunoita ole laitettu. Asunnot alkavat kahden–kolmen metrin korkeudesta,

Kuva on Tampellan alueen portista. Paikka voi merkittäville joillekin hyvin hoidettua ja valvottua paikkaa, toisille taas ahdas ja pakottava suuntaus voi olla pelottava.

Hyvä katukuva. Valvottavuus kadulle asunnoista hyvä. Myös rakennusten ajallinen kerrostuneisuus luo viihtyisyyttä. Kävelijälle katumaisema luo kiinnostavaa tarkkailuympäristöä, ei passiivoita.

mikä vaikeuttaa ja huonontaa maantason valvontaa. Omat pihat lisäävät asukkaiden kiinnostusta maantasa kohtaan ja passiivinen valvonta parantuu itsestään.

KAUPUNKIKESKUSTOISSA TARVITAAN VIRIKKEITÄ

Kaupunkitila eroaa asuinalueesta rakenteeltaan ja toiminnoiltaan. Myös rikollisuus ja turvallisuuden tunne koetaan erilaiseksi kaupunkialueella. Yleisesti ajatellaan, että kaupunkikoon kasvaessa myös rikolli-

kartoittaa jo suunnitteluvaiheessa. Paikan yrittäjän toiminnalle voi olla elintärkeää, kuinka liiketilat sijoitetaan ja kuinka niitä pystyy valvomaan. Julkisten kulkuvälineiden pysäkit ja jalankulku voidaan miettiä paikkakohtaisesti niin, että ne tukevat valvonnan ajatusta.

Kuinka saisimme ihmisten katseet asfaltista ympäristöön? Ihminen liikkuu kävellen noin 5 km tunnissa. Ympäristömme suunnitellaan nykyään usein paljon nopeammalle liikkumiselle; rakennukset ja kyltit ovat suurempia ja yksinkertaistettuja. Ihminen tarvitsee kuitenkin kävelynopeudella kulkiessaan paljon enemmän virikkeitä kiinnostuakseen ympäristönsään kuin moni asuin- tai keskusta-alue tarjoaa. Luodessamme viihtyisämpiä ja turvallisimpia alueita virikemäärään tulisi keskittää enemmän huomiota.

RATKAISUT OVAT PAIKKAKOHTAISIA

Rikoksentorjunnassa ympäristön keinoin teoriat ja oikeaoppiset lähtökohdat ovat perusrunkona hyvät, mutta rikollisuus ja turvattomuusongelmia pitää lähestyä aina paikallisesti. Myös rakentamisen lähtökohdat tulee tutkia aina paikallisesti ja kortteli- että pihakohtaisesti.

Uusi rakennuslaki korostaa asukkaiden mukaantuloa ja osallistumista suunnitteluun. Asukkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa asuinalueeseensa on pyrittävä jatkuvasti parantamaan. Tämä lisää heidän aktiivisuuttaan myös valvoa aluettaan. Viihtyisyyden ohella asukkaiden vuoro-vaikutuksen parantuminen lisää alueen turvallisuutta. Parhaimmillaan rikoksia

torjutaan asuinalueilla paikallisten viranomaisten, asukkaiden, järjestöjen sekä kaupallisten vaikuttajien yhteistyöllä.

Todennäköisesti emme koskaan voi rakentaa ympäristöä, joka on täysin rikokseton. Tässä eivät auta linnanmuurit eikä viihtyisiä ja rikoksentorjunnan kannalta oikeaoppisesti rakennettu ympäristö. Voimme kuitenkin valita suunnan, millaiseksi haluamme yhteiskuntaamme kehittyvän. Haluamme myös tulevaisuudessa avoimia tori- ja katutiloja, joita voimme

Alueen rakentaminen turvalliseksi ei tarkoita muurien pystyttämistä tai kalterien hankkimista.

suuden määrä kasvaa. Tämä ei välttämättä ole totta; rikollisuuden määrä voi liittyä asukasmäärää enemmän kaupungin fyysiseen rakenteeseen ja siihen kuinka rakenne ohjaa sosiaalisia suhteita ja mahdollisuutta valvoa ympäristöä passiivisesti.

Jotta keskustat pysyisivät elävinä läpi vuorokauden, niiden olisi tarjottava eri ikäryhmille toiminta- ja harrastusmahdollisuuksia mahdollisimman monipuolisesti. Passiivinen valvonta myös kaduilla on paras tae pitää keskustat elävinä ja turvallisina. Sisäänkäyntien ja odotuspaikkojen sijoittelu niin, etteivät ne luo potentiaalisia rikostilaisuuksia, pitäisi

Parhaimmillaan rikoksia torjutaan paikallisten viranomaisten, asukkaiden, järjestöjen sekä kaupallisten vaikuttajien yhteistyöllä.

käyttää turvallisista mielin, vai haluammeko linnoitukseksi rakennetun asuinyhteisön, josta seuraamme ”villiä” maailmaa turvalasin läpi? Nämä ovat karkeita ääriesimerkkejä, mutta kertovat vaihtoehtoista, joita maailmalla jo käytetään. Jos voimme tehdä valintoja, jotka tunnetaan turvallisimmiksi kuin toiset, niin eikö niitä kannata käyttää jo nyt? ■

Ulla-Kirsikka Ekman on rakennusarkkitehti, hallintotieteen yo ja arkkitehti yo. Hän toimii konsulttina Tampereen turvallisuusohjelmassa ja tekee parhaillaan tutkimusta Tampereen keskustan rikospaikoista.

Kriminaalipoliittiset tehtävät organisoidaan uudelleen

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto aloittaa toimintansa elokuussa. Uuden osaston tavoitteena on kokoamalla yhteen kriminaalipoliitiikan alaan kuuluvia tehtäviä luoda entistä paremmat edellytykset hallinnonalan strategiselle johtamiselle, kriminaalipoliitiikan suunnittelulle ja eri toimijoiden yhteistyölle.

Kriminaalipoliitiikan alaan kuuluvat tehtävät ovat valtionhallinnossa hajaantuneet eri ministeriöihin. Myös oikeusministeriössä niitä on nykyisin kaikilla osastoilla. Erityisen hajallaan ovat yleiseen kriminaalipoliitiikkaan ja rikosvastuun toteuttamiseen liittyvät tehtävät. Niitä koskevaa työnjakoa ja vastuuta ministeriötasolla ei ole myöskään kaikilta osin selvästi määritelty. Tuloksellinen kriminaalipoliitiikka edellyttää hyvää yhteistyötä eri viranomaisten ja muiden toimijoiden kesken.

Elokuun alusta lukien kriminaalipoliittiset tehtävät järjestellään oikeusministeriön hallinnonalalla uudelleen. Vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano siirtyy uuteen rikosseuraamusvirastoon, jonka alaisuudessa toimivat vankeinhoitolaitos ja uusi kriminaalihuoltolaitos. Samalla perustetaan strategiseen ohjaukseen keskittyvä kriminaalipoliittinen osasto. Lisäksi uu-

distuksen yhteydessä valtiolistetaan kriminaalihuoltoyhdistys ja lakkautetaan oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Uudistukseen liittyvät lait vahvistettiin helmikuussa ja keskeiset asetukset annettiin maaliskuussa.

KRIMINAALIPOLIITIIKAN MERKITYS KASVANUT

Rikollisuudessa tapahtuneet ja muut muutokset yhteiskunnassa ovat johtaneet siihen, että rikollisuuteen ja kansalaisten turvallisuuteen liittyvät kysymykset koetaan entistä keskeisimmiksi. Siten myös viranomaisten toimintaan kohdistuu enemmän rikosten ehkäisemistä, rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaa ja vaikuttavuutta sekä rikoksen uhrin asemaa koskevia odotuksia.

Yhdyskuntaseuraamusten merkitys rangaistusjärjestelmässä on 1990-luvulla olennaisesti lisääntynyt ja niiden täytäntöönpano siirretään nyt valtion viranomaistehtäväksi. Yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöön-

panon ohjauksen organisaatiotarkaisuuilla on luotava mahdollisimman hyvät edellytykset eri seuraamusten ja niiden sisällön kehittämiseksi toimivaksi kokonaisuudeksi sekä eri seuraamusmuotojen tarkoituksenmukaiselle painotukselle.

Rikosseuraamusviraston perustaminen heijastelee myös valtion keskushallinnon kehittämisen yleistavoitteita. Ministeriöiden tehtävissä painottuu toimiminen hallituksen esikuntana ja hallinnonalan strategisena ohjaajana sekä kansainvälinen yhteistyö. Sen vuoksi on tarkoituksenmukaista siirtää mahdollisuuksien mukaan operatiiviseen ohjaukseen ja hallinnonalan tukipalveluihin liittyviä tehtäviä ministeriöstä muihin yksiköihin.

UDELLE OSASTOLLE KOLMENLAISIA TEHTÄVIÄ

Kriminaalipoliittisen osaston tehtävät voidaan ryhmitellä kriminaalipoliitiikan yleiseen suunnitteluun, rikosentorjuntaan ja rangaistusten täytäntöönpanoon.

Osaston keskeinen tehtävä on kriminaalipoliitiikan strateginen suunnittelu. Siihen kuuluu rikollisuuskehityksen ja rikoshaittojen seuranta ja arviointi sekä tarvittavien joutopäätösten, aloitteiden ja ehdotusten tekeminen. Tavoitteena on objektiivisen ja monipuolisen tiedon tuottaminen päätöksenteon pohjaksi. Tähän liittyy myös aktiivinen tiedottaminen sekä viranomaisille että kansalaisille.

Kriminaalipoliittisen osaston tehtävänä on myös koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden seuranta ja arviointi. Kyse on mm. oikeudenhoidon eri viranomaisten toiminnan niveltymisestä toisiinsa joustavalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Tehtävinä ovat kehittämistarpeiden etsiminen, tarvittavan yhteistyön aktiivinen edistäminen ja organisointi sekä osallistuminen kehittämistoimien valmisteluun.

Rikosentorjunnan osalta osastolle kuuluvat rikosentorjuntastrategioiden kehittäminen, kansallisen rikoksen-

Anja Tulenheimo-Takki, Risto Jaakkola, Maija Kukkonen ja Markku Salminen pohtimassa kriminaalipoliittisen osaston vaikutuksia.

torjuntaohjelman seuraamis-, edistämis- ja arviointivastuu sekä rikosentorjunnan kansainvälinen yhteistyö. Rikoksetorjuntaneuvoston tehtäviin ei tässä yhteydessä tule muutoksia. Neuvoston sihteeristö toimii osana kriminaalipoliittista osastoa. Kokonaisuudessaan uudistus tuo lisäresursseja rikosentorjuntaan.

Rangaistusten täytäntöönpanon osalta kriminaalipoliittiselle osastolle kuuluu strateginen valmistelu ja ohjaus. Osasto toimii ministeriössä asiantuntijana täytäntöönpanojärjestelmää ja sen toimintaa koskevilla kysymyksillä. Lisäksi sille kuuluu rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva yleinen kehittämisvastuu. Operatiivisen toiminnan johtamisesta vastaa rikosseuraamusvirasto, jonka sisällä toimivalta on jaettu vankeinhoitolaitoksen pääjohtajan ja kriminaalihuoltolaitoksen ylijohtajan kesken. ■

Apulaisosastopäällikkö Esa Vesterbacka vetää organisaatiouudistusta valmistelevaa projektiryhmää.

Uudesta osastosta kokoava voima

Kriminaalipoliittisen osaston merkityksestä kutsuttiin keskustelemaan vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja Markku Salminen, kriminaalihuoltoyhdistyksen kehittämisjohtaja Maija Kukkonen ja rikosentorjuntaneuvoston puheenjohtaja Anja Tulenheimo-Takki. Keskustelua johdatteli päätoimittaja Risto Jaakkola.

Jaakkola: Tuoko kriminaalipoliittinen osasto jotain uutta suomalaiseen kriminaalipoliitiikkaan?

Salminen: Organisaation muodosta riippumatta esimerkiksi laitokseen ja lainsäädännön uudistukset etenevät ja samoin päivittävät päätökset on kyettävä tekemään. Olennaista organisaatiouudistuksessa onkin, että tiedetään kuka on kenenkin esimies, ke-

neltä voi kysyä neuvoa ja miten tiedonkulku ja vastuusuhteet järjestetään. Nämä asiat nyt täsmentyvät tai järjestyvät uudelleen. Niin kauan kun toimintatavasta on vain visio, sitä on vaikea arvioida.

Kukkonen: En näe kriminaalipoliittisen osaston merkitystä yhtä konkreettisesti, vaan ajattelen sen voivan merkitä kokoavaa voimaa ja johdonmukaisuutta kriminaali-

”Kriminaalipoliittinen asianhallinta voi kehittyä, kun siitä tulee päätoimista uuden viraston ihmisille ja se systematisoituu”, arvioi Markku Salminen.

→ politiikkaan. Tähän asti kriminaalihuoltoa on peilattu lähinnä vain numeerisesti vankeinhoitoon. Nyt voisi tulla sauma, jossa sitä peilataan kriminaalipoliittikan todellisuuteen ja toivottuun tilaan. Kun tiedetään, mitä halutaan ja miksi sitä halutaan, jätävä ja pitkän tähtäimen työ on mahdollista.

Jaakkola: Kriminaalipoliittisen osaston yksi tärkeimmistä asioista on rikosentorjunta ja rikosentorjuntaneuvostosahan on jäseniä eri tahoilta.

Voiko ajatella, että se kytkeytyy nyt entistä vahvemmin oikeusministeriöön?

Tulenheimo-Takki: Vaikea sanoa. Mielestäni rikosentorjunta on ja sen pitää olla laaja-alaista. Sen takia sen osoittaminen johonkin tiettyyn organisaatiopaikkaan on hankalaa. Haluaisin kyllä, että kuva säilyisi täytöntöönpanosta erillisenä, vaikka yhtymäkohdita on paljon. Mutta hyvä asia voi olla juuri tämä johdonmukaisuus ja kokoava voima ja siihen rikosentorjunnan

OSASTO KESKUSTELUN AVAAJANA

Kukkonen: Suomalaisessa yhteiskunnassa, ainakin populistisessa politiikassa, on vankka usko siihen, että kun säädetään rangaistus, kaikki on sillä hoidettu. Äärimmäisen harvoin on kuitenkaan tavattu sellaista rikosentekijää, joka ryhtyessään rikokseen etukäteen miettisi, mitä siitä seuraa – korkeintaan tämä miettii, jääkö siitä kiinni. Ehkä kriminaalipoliittinen osasto voisi jotenkin politiikkalinjauksina

yhteiskuntaa eikä mikään irto-osa.

Salminen: Kriminaalipoliittikassa on kaksi suuntausta, jotka eivät kovin hyvin toisiaan kohtaa. Toinen on amerikanisoituminen, jossa uskotaan ihmisen poistamiseen näkyviltä mahdollisimman pitkäksi ajaksi ja toinen on meidän perinteisesti mahdollisimman lievä kriminaalipoliittikka. Sen ylläpito edellyttää vankkaa tietoa niistä perusteista, joilla toimitaan ja analyttistä otetta.

Jaakkola: Jotenkin minulle oli yllätys, että näin suuri organisaatiouudistus pistettiin liikkeelle ilman alustavaa yhteiskunnallista keskustelua. Mikä on syynä tähän?

Tulenheimo-Takki: Toisaalta on onnellistakin, ettei ole valtavaa yhteiskunnallista keskustelua. Se ehkä merkitsisi, että olisi jokin kriisi, joka yritettäisiin ratkaista muuttamalla organisaatiota. Onhan keskustelua käyty ja lausuttu, että nykytuotoinen kriminaalipoliittikka on tullut tiensä päähän. Se on onnistuttu tulkitsemaan näin, että pitää panostaa enemmän rikosentorjuntaan, vaikka ehkä on tarkoitettu, että lievät rangaistukset saavat nyt riittää ja ruvetaan hakemaan mallia Ame-

”Luulen organisaatiomuutoksen ja rikosseuraamusviraston parhaimmillaan mahdollistavan ja edistävän yhteistyötä, kun tulee luonnollisia kohtaamispintoja”, sanoo Maija Kukkonen.

pitäisi päästä mukaan. Mitä paremmin rikosentorjunta onnistuu, sitä vähemmän on töitä vankeinhoidolle ja kriminaalihuollolle.

Itse osastosta on minulla on vähän sanottavaa, koska nykyäänkin olemme hallinnollisesti oikeusministeriön alainen elin ja se on aika vähän näkynyt.

kiinnittää huomiota tällaisiin asioihin.

Toinen mistä toivoisin keskustelua on, että seuraamukset ja vankeinhoitokin nähtäisiin normaalina yhteiskunnallisena toimintana, joka on toivotavasti mahdollisimman vähäistä ja rikosentorjunta toimii hyvin. Mutta niin kauan kun sitä tarvitaan, se on osa

**”Hyvä asia voi olla juuri tämä johdon-
mukaisuus ja kokoava voima ja siihen
rikosentorjunnan pitäisi päästä mukaan”
toteaa Anja Tulenheimo-Takki.**

rikan käytännöistä. Organisaatio on ollut irrallaan tästä keskustelusta.

Jaakkola: Sinähän Markku olet joutunut istumaan tavaltaan kahdella tuolilla, toisaalta ministeriön osastopäällikkönä ja toisaalta laitoksen ylijohdajana, tuleeko siitä ongelmia?

Salminen: Aikanaan on niminomaan haluttu vankeinhoito lähelle poliittista päätöksentekoa ja vastuuta. Syynä olivat sota-ajan vankileireillä tapahtuneet rikokset ja kuolemat. Nyt ei ole enää sellaista jännitettä, että me olisimme vahdittava laitos. Siinä mielessä vankeinhoito voi hyvin erota ministeriöllisistä tehtävistä.

Oman ajankäyttöni kannalta kokousten määrä ja käytettävissä olevan ajan määrä on ristiriidassa. Näin ollen uskon, että uudessa virastossa pystytään keskittymään lähemmin alaisen hallinnon asioihin. Toinen myönteinen seikka voi olla, että kriminaalipoliittinen tutkimus ja asianhallinta voi kehittyä, kun siitä tulee päätoimista uuden viraston ihmisille ja se systematisoituu.

YHTEISTYÖLLE UUSIA MAHDOLLISUUKSIA

Kukkonen: Kriminaalihuollon yhteistyö vankeinhoidon kanssa oli vielä 1970–80-lu-

vulla hyvin tiivistä. Sitä mukaa kun yhdyskuntapalvelu on voinut meidän ajatuksemme ja resurssimme, se on loppahtanut. Nyt tavoitteissa on nostettu esiin käytännön työn yhdessä hoitaminen pitkien polkujen kautta, asteittainen vapauttaminen ja ohjelmallinen työn suunnittelu. Luulen organisaatiomuutoksen ja rikosseuraamusviraston parhaimmillaan mahdollistavan ja edistävän yhteistyötä, kun tulee luonnollisia kohtaamispintoja. Nyt on ajatuksissa palattu siihen, että yhteistyö on tärkeää.

Tulenheimo-Takki: Tuohon kokonaisuuteen rikosentorjuntakin istuu aika hyvin. Vapautuneethan on yksi alue – vaikuttaminen siihen, ettei tulisi uusia rikoksia.

Salminen: Tällä nykyisellä vankeinhoidon ja kriminaalihuollon avoliitolla on jo yhteiset lapset; meillä on suurin piirtein sama asiakas-kunta. Ei kuulosta hyvältä, että kun vankeusaikana pyritään järjestämään jotain, valvonnassa on taas ihan eri ihmiset, joilla ei ole mitään yhteyttä vankilassa tapahtuneeseen suunnitteluun. Siinä pitäisi olla yksi yhteinen ajattelumalli.

KRIMINAALIHUOLLOSSA MUUTOKSIIN SOPEUDUTTU

Jaakkola: Uskovatko työntekijät tähän uudistukseen vai näkevätkö esimerkiksi kriminaalihuollon työntekijät tässä jotain uhkia?

Kukkonen: Valtiollistamiskeskustelu on ollut esillä eri muodoissa jo 20 vuotta enkä usko, että perusajatuksista enää ollaan suuresti henkilöstön keskuudessa huolissaan. Huoli liittyy ehkä enemmän yksittäisiin asioihin: saadaanko säätö perustettua, jatkaako joku jälkihuoltotyypistä työtä, pystytäänkö se rahoittamaan, säilyvätkö kaikki palvelussuhteen etuudet, kun työehtosopimusjärjestelmästä siirrytään virkaehtojärjestelmään. Toinen huoli on, että säilyykö kriminaalihuoltotyön painoarvo uudessa yhteisessä organisaatiossa, kun meitä on 300 ja vankeinhoitajia 2500.

Jaakkola: Onko kriminaalihuolto yhdistyksenä pystynyt mobilisoimaan ympärilleen kolmannen sektorin vapaaehtoistoimintaa?

Kukkonen: Meillä on yli 2000 yhdyskuntapalvelupaikkaa, joissa toimii tuhansia tavallisia kansalaisia. Yhdyskuntaseuraamushan ei olisi mahdollinen ilman tällaista panosta. Toinen iso ryhmä ovat yksi-

tyisvalvojat, joita lähinnä on nuorille, jonkin verran lähinnä haja-asutusalueilla myös vankeilasta vapautuneille. Lisäksi toimintakeskuksella on työharjoittelupaikkoja yksityisten työnantajien kanssa sovitusti.

Jaakkola: Voiko tämä uudistus vaikuttaa mitenkään näihin?

Kukkonen: Varsinkin lausuntovaiheessa puhuttiin, että kun meistä tulee valtion organisaation, suostuvatko kunnat olemaan palvelupaikkoina korvauksetta. Mutta ne ovat olleet yksittäisiä, jonkin kunnan luottamushenkilöiden tai työntekijöiden kommentteja. Minusta tässä ei niinkään ole kysymys yhdyskuntapalvelusta tai kriminaalihuollosta, vaan siinä heijastuu valtion ja kuntien kissanhännänveto.

Jaakkola: Mitä haluaisitte vielä sanoa osaston tulosta?

Salminen: Asiasta on nyt päätetty. Tärkeää on, että tehtävät ja henkilöstö mitoitetaan oikein ja että ministeriön uusi osasto ja virasto voivat toimia tehokkaasti ja täyspäiväisesti.

Tulenheimo-Takki: Täytyy toivoa, että ylimenokauden mahdollisuutta käytettäisiin hyväksi johonkin uuteen starttiin. Todella äkkiä uudet organisaatiot asettuvat lokeroihinsa ja seiniä alkaa kasvaa. ■

Yhdyskuntapalvelu rangaistuksena

Yhdyskuntapalvelu on seuraamus, johon sisältyy monia sellaisia epämiellyttäviä elementtejä, joita rangaistukselta määritelmän mukaisesti edellytetäänkin. Samalla se on kuitenkin seuraamus, joka osaltaan mahdollistaa uuden elämäntavan aloittamisen ja ylläpitämisen.

Keväällä julkaistussa tutkimuksessani selvitin haastattelujen avulla, miten yhdyskuntapalveluun tuomitut kokivat sen rangaistuksena ja millaisia vaikutuksia sillä oli heidän elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuden suunnitelmiinsa. Oletin, että yhdyskuntapalveluun tuomitsemisella pyritään pelkän rangaistusvaikutuksen lisäksi edistämään yksilön selviytymismahdollisuuksia yhteiskunnassa siten, että hän ei enää tulevaisuudessa syyllistyisi lainvastaisiin tekoihin ja voisi muutenkin ylläpitää normaalia elämäntapaa. Oletin tämän myös asettavan erilaisia vaatimuksia siihen tuomitulle vankeusrangaistukseen verrattuna.

Kaikki haastatellut (28) olivat miehiä, mutta he eivät kuitenkaan olleet heterogeenistä joukkoa. Noin puolet (13) oli jo hyvin varhain joutunut erilaisten kontrolliviranomaisten toimenpiteiden kohteeksi. Useimmilla oli kokemuksia

lastenkodeista, tarkkailuluokasta ja myöhemmin myös vankilasta. Nimitin tähän ryhmään kuuluvia ”varhain aloittaneiksi”. Rikosuransa intensiivisimmässä vaiheessa he olivat syyllistyneet useisiin autovarkauksiin ja muihin omaisuusrikoksiin sekä myös pahoinpitelyihin.

Tälle ryhmälle vastakohtaan muodostivat ne haastatellut (15), jotka olivat ajautuneet tavanomaisesta elämäntavasta lainvastaisiin tekoihin. Toistuvat rattijuopumukset olivat yleisin rikos tässä ryhmässä. Tämän ryhmän edustajia kutsuin ”myöhään aloittaneiksi” siksi, että ennen lainvastaisiin tekoihin ryhtymistään he olivat ehtineet monin sitein kiinnittyä työ- ja perhe-elämään. Heille oli tyypillistä yhä voimakkaammaksi muuttuva alkoholi- ja osittain myös huumeriippuvuus sekä sen myötä elämäntilanteen lukkiutuminen. Monella oli yhdyskuntapalvelun aikaan taustalla rikkoutunut avioliitto, työttö-

myys, konkurssi ja myös kodin menetys.

YHDYSKUNTAPALVELU KOETTIIN VAATIVAKSI

Keskimääräinen rangaistus oli 140 tuntia. Se suoritettiin yleensä kahdesti viikossa neljän tunnin jaksoissa. Työttömät suorittivat palveluksensa päiväsaikaan ja heitä oli enemmistö. Työssä tai opiskelemassa olleet haastatellut suorittivat rangaistuksensa iltaisin tai viikonloppuisin.

Kaikki haastatellut kokivat yhdyskuntapalvelun monella tavalla tiukaksi ja vaativaksi rangaistukseksi. Kriminaalihuoltoyhdistys ja palvelupaikkojen yhdyshenkilöt valvoivat palvelun suorittamista hyvin tarkkaan sekä. Myöhästymisiä, tehtävien laiminlyöntiä tai vastaansanomista ei suvaittu. Niistä ilmoitettiin välittömästi rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaavan kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöille.

Palvelun suorittamisen vaatima säännöllisyys, kurinalai-

suus ja pitkäjänteisyys edellyttivät haastatelluilta myös varsinaisen palveluajan ulkopuolelle ulottuvaa jatkuvaa itsetarkkailua. Tällä tavalla haastatellut kokivat jokapäiväisessä elämässään itsensä omiksi vanginvartijoikseen. Itsetarkkailu ja itsensä vartioiminen koskivat esimerkiksi alkoholin käyttöä ja muuta sellaista käyttäytymistä, jonka takia he olivat joutuneet vaikeuksiin. Usealle runsaasti alkoholia tai huumeita käyttäneelle tai muuten epäsäännöllistä elämää viettäneelle yhdyskuntapalvelun vaatima itsekuri ja pitkäjänteisyys eivät suinkaan olleet itsestään selvä ja helppo asia. Se vaati sitä, että he todelpanivat itsensä käyttäytymään ja elämään lainkuuliaisuuden vaatimusten mukaisesti.

Tämä koettiin paitsi vaativana ja tiukkana myös hyödyllisenä. Erilaisista lähtökohdistaan huolimatta kaikki haastatellut pyrkivät yhdyskuntapalvelun suorittamisen aikaan ir-

Varsinkin vankilassa aikaisemmin tuomioita suorittaneet korostivat yhdyskuntapalvelua mahdollisuutena, joka vaati samalla vastuun ottoa omasta elämästään.

taantumaan lainvastaiseen käyttäytymiseen johtaneesta elämäntavastaan ja muuttamaan elämänsä. Useat olivat kokeneet tässä monia epäonnistumisia ja retkahduksia. Yhdyskuntapalvelun vaatima säännöllisyys ja itsekuri auttoivat kuitenkin ylläpitämään elämän muutospyrkimyksiä.

SUHTAUTUMINEN TYÖTEHTÄVIIN VAIHTELI

Haastateltujen palvelupaikat ja tehtävät edustivat melko hyvin sitä, mitä yhdyskuntapalvelusta annettussa laissa niistä säädetään. Palvelupaikat olivat seurakuntien ja kuntien sekä hyväntekeväisyysjärjestöjen erilaisia aputehtäviä, esimerkiksi päiväkotiapulaisen tehtäviä tai hautausmaiden siivousta. Erityisosaamista, kuten atk-tietämystä, hyödynnettiin parin haastatellun osalta.

Suhtautuminen työtehtäviin vaihteli palvelupaikasta riippuen. Pääasiassa siivoustopitoita tehneet haastatellut kutsuivat työtään ”täytehommaksi” tai ”hanttihommaksi”, jota kukaan muu ei halua tehdä. Jotkut haastatellut kertoivat, että heillä teetettiin erilaisia turhalta tuntuvia tehtäviä, ja korostivat, että he kokivat työn pääasiassa rangaistuksellisenä. Muuta kuin pelkästään

siivoustyötä tehneiden asenne varsinaisiin työtehtäviinsä oli sen sijaan myönteisempi. He korostivat sovituksen tunnetta, jonka he saivat tehtäviä suorittaessaan.

Myös palvelupaikkojen henkilökunnan suhtautumisen haastateltuihin oli vaihtelevaa ja vaikutti osaltaan siihen, millä tavalla yhdyskuntapalvelun rankaisevuus koettiin. Joidenkin haastateltujen mukaan heille osoitettiin erilaisilla epävirallisilla tavoilla se, etteivät he kuuluneet normaaliin työyhteisöön, vaan olivat nimenomaan rangaistuja. Erälle haastatellulle ei oltu annettu avaimia pukuhuoneeseen, joten ne piti muista työntekijöistä poiketen käydä aina erikseen pyytämässä. Tämän hän tulkitsi epäluottamuksen osoitukseksi itseään kohtaan. Eräs toinen haastateltu puolestaan kertoi, että muut työntekijät eivät tervehdineet. Useimmat haastatellut kuitenkin kertoivat, että kohdeltu palvelupaikoilla oli ollut asiallista.

MAHDOLLISUUS NORMAALIIN ELÄMÄÄN

Vaikka haastatellut siis pitivät yhdyskuntapalvelua monella tavalla rankaisevana, he kokivat sen kuitenkin oman elä-

mäntilanteensa kannalta kokonaisuudessaan enemmän myönteiseksi. Jotkut käyttivät yhdyskuntapalvelusta nimitystä mahdollisuus, jonka yhteiskunta oli antanut heidän pyrkiessään kiinnittymään normaaliin elämään. Varsinkin vankilassa aikaisemmin tuomioita suorittaneet korostivat yhdyskuntapalvelua mahdollisuutena, joka vaati samalla siihen tuomitulta vastuun ottoa omasta elämästään ja käyttäytymisestäään eri tavalla kuin vankeusrangaistus.

Eräs useaan kertaan pitkähköjä vankeusrangaistuksia huummerikoksista istunut kuvasi vankilatuomiota ”valmiiksi paketiksi, joka vain istutaan läpi millaisessa kunnossa tahansa”. Vankilastahan ei joudu ulos ennen kuin tuomio on suoritettu loppuun. Eräs toinen vankilassa aikaisemmin istunut puolestaan kertoi harkinneensa pariinkin kertaan yhdyskuntapalvelun keskeyttämistä siksi, että vankilassa lopputuomion suorittaminen olisi sujunut yksinkertaisemmin ja ”yhteen putkeen”, kuten hän asian ilmaisi. Hänen mukaansa juuri yhdyskuntapalvelun jaksottaminen teki siitä välillä sietämättömän pitkän ja koko muuta elämää sitovan rangaistuksen.

Yhdyskuntapalvelua voidaan siis haastattelemini kokemusten valossa pitää seuraamuksena, johon sisältyy monia sellaisia epämiellyttäviä elementtejä, joita rangaistukselta määritelmän mukaisesti edellytetään. Samalla se on kuitenkin seuraamus, joka myös mahdollistaa uuden elämäntavan aloittamisen ja ylläpitämisen. Olenkin kutsunut yhdyskuntapalvelua englantilaista sosiologia Anthony Giddensia lainaten toiseksi mahdollisuudeksi kriminaalipoliitiikan alueella. Myös rangaistuskäytäntöjen osalta tarvitaan rakentavia vaihtoehtoja, jotka eivät pakota ihmisiä yhteen ainoaan elämäntavaksi. Täs tähän vankila on esimerkki. Yhdyskuntapalveluun tuomitujen kertomukset osoittavat, että ihmiset voivat myös pyrkiä muuttamaan käyttäytymistään. Sitä voidaan myös tukea yhdyskuntapalvelurangaistuksella tinkimättä kuitenkin sen rankaisevuusvaatimuksista. ■

Henrik Linderborg on valtiotieteiden tohtori ja sosiaalipoliitiikan lehtori Åbo Akademiassa. Kirjoitus perustuu hänen väitöskirjansa Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff. Åbo 2001. Åbo Akademi förlag.

Vankeusrangaistuksen jälkeen elämänmuutos vaikeaa

Yhteiskunnallisen aseman kohottaminen on vaikeaa niille, jotka kantavat mukanaan vankeuden painolastia. Esteinä ovat yksilön hallitsemattomat, jatkuvasti pahenevat ja kasautuvat sosiaaliset ongelmat sekä yhteiskunnan ennakkoluuloisuus ja haluttomuus antaa rikoksiin syyllistyneille todellisia mahdollisuuksia muuttaa elämänsä kulkuaan. Useimpien huono-osaisuus vain vahvistuu ja syventyy jokaisen vankeustuomion jälkeen.

Ehdoton vankeusrangaistus on vedenjakaja ihmisen elämässä. Sen jälkeen elämä on aina jollain tavoin erilainen kuin ennen vankilaan joutumista. Vaikka elämäntilanne ei vankilassa ollessa paljon muuttuisikaan, joutuu ihminen vapauduttuaan elämään ainakin vankeuden tuottaman leiman kanssa. Se tuntuu eri tavoin yksilöiden elämässä.

Tutkimuksessani seurasin 23 nuoren rikosentekijän elämää. Haastattelin tutkittavat miehet ensimmäisen kerran vuonna 1992 heidän suorittaessaan vankeusrangaistusta Oulun lääninvankilassa ja Pelson keskusvankilassa. Vuonna 1996 haastattelin heidät (21/23) toiseen kertaan. Valitsemani miehet (5/21) osallistuivat kolmanteen haastatteluun vuonna 1997. Jaoin tutkittavat kolmeen eri tyyppiin sen mukaan, miten hei-

dän elämänsä oli järjestynyt vankilasta vapautumisen jälkeen.

RIKOKSISTA IRTAUTUMINEN

Rikoksista luopuneille selviytyjille (3/21) ensimmäisestä vankeuskokemuksesta tuli merkittävä elämänsä käännepiste. Vankilassa he pysähtyivät ensimmäisen kerran todella miettimään elämäänsä ja tulevaisuuttaan. Heidän päätöksensä luopua rikoksista ei jäänyt vain ääneen lausutuksi aikomukseksi, vaan he alkoivat jo tuomion kuluessa valmistella siirtymistään erilliseen siviilielämään.

Rikoksettomaan elämäntapaan siirtyminen on vaatinut miehiltä vahvan henkilökohtaisen päätöksen pysytellä erossa kaikista rikoksista. Tärkeitä ovat olleet myös hyvät ja tukevat sosiaaliset suhteet, avun ja tuen saaminen

omaisilta, mielekäs tekeminen (työ, opiskelu ja harrastukset), oman päihdeongelman myöntäminen ja sen hallintaan saaminen, irtautuminen entisestä kaveripiiristä sekä uusien rikoksiin syyllistymättömien kavereiden saaminen.

Rikosten teon lopettaneet ovat vapauduttuaan koulutautuneet enintään ammattikoulutasoisin perinteisiin työväenluokan miesten ammatteihin. Koulutuksen avulla he uskovat voivansa vakiinnuttaa asemansa virallisilla työmarkkinoilla.

OMAT KEINOT SELVIYTYMISEEN

Toista tapaa järjestää elämä vankilasta vapautumisen jälkeen kutsun riskinotoksi. Riskinottajamiehet (8/21) haluavat elää rikkaan miehen elämää. Tämän he näkevät onnistuvan tekemällä riskialttiita ja hyvin tuottavia omaisuus- ja

huumausainerikoksia. Päihteyden käyttöönsä kontrolloivat riskinottajat eivät enää itse tee varkauksia, vaan he teettävät ne päihderiippuvaisilla ja muutenkin monin tavoin huono-osaisemmilla rikosentekijöillä. Riskinottajat hankkivat elantonsa rikollisesta kaupankäynnistä. Osa heistä tekee myös pimeää palkkatyötä.

Riskinottajien harjoittama kaupankäynti vaatii laajoja sosiaalisia verkostoja. Niitä he täydentävät aktiivisesti satunnaisien vankeustuomioidensa aikana. Kauppoja tehdessään miehet liikkuvat paljon kodin ulkopuolella ja miehen jatkuva vetäytyminen perheen arjesta aiheuttaa riitoja puolisoitten välillä.

Riskinottajien ulosotossa olevat suuret korvausvelat estävät heitä osaltaan hakeutumasta viralliseen palkkatyöhön. Toisaalta he eivät pidä

Yhteiskunnan ennakkoluuloisuuden ja rikosrekisterin merkintöjen lisäksi velkajärjestelylaki vaikeuttaa monien vankeusrangaistuksen suorittaneiden ihmisten kiinnittymistä yhteiskuntaan.

tuomittavana toimeentulon hankkimista rikollisin keinoin. Yhteiskunnan maksamia erilaisia tukia he pitävät itseltään selvinä subjektiivisina oikeuksinaan. Koska yhteiskunta on riskinottajien mukaan rankaissut heitä liikaa tuomitsemalla vankilaan, ei heillä enää ole sitä kohtaan mitään velvollisuuksia, esimerkiksi verovelvollisuutta.

Riskinottajien vankeustuomion aikaiset aikomukset lopettaa rikosten teko kariutuivat pääosin siihen, etteivät he vapauduttuaan halunneet tyytyä siihen elintasoon, jonka huonosti koulutettu nuori voi saada matalapalkkaisista ja satunnaisista töistä. Heillä ei ole halua parantaa työmarkkina-asemaansa koulutuksen kautta, koska he kokevat saavansa rikollisin keinoin huomattavasti suuremmat tulot kuin voisivat koskaan saada hyvin koulutettunakaan rehellisestä palkkatyöstä.

MARGINAALIIN PUTOAMINEN

Yhteiskunnan marginaaliin pudonneille tutkittaville päihteistä pidättäytyminen on osoittautunut mahdollottomaksi tehtäväksi. Pudonneet (9/21) ovat hakeneet useita kertoja tilapäistä apua, mutta eivät ole motivoituneet päihdeongelmansa pitkäaikaiseen tai pysyvään ratkaisemiseen. Runsas päihteiden käyttö säätelee pudonneilla myös muuta elämisen alueita: asumista, ihmissuhteita sekä mahdollisuuksia hakeutua työhön, opiskeluun ja harrastuksiin.

Yhteiskunnan ulkopuolelle pudonneille tutkittaville uusia vankeus- ja yhdyskuntapalvelurangaistuksia tulee jatkuvasti lisää, koska heidän on päihteiden käyttönsä mahdollistamiseksi tehtävä omaisuusrikkoksia, joista saa helposti rahaa. Päihtyneenä ideoidut, suunnittelemattomat ja kömpelösti tehdyt rikokset takavat nopean kiinnijäämisen.

Vankilaan joutumiset ja runsaan päihteiden käytön aiheuttamat ennen aikaiset kuolemat pitävät pudonneiden sosiaaliset verkostot jatkuvassa liikkeessä. Vuosien kuluessa heidän ystäväpiiristään ovat karsiutuneet pois rikoksiin syyllistymättömät ihmiset. Tilalle ovat tulleet samassa elämäntilanteessa olevat miehet. Pudonneiden päihdeongelman pahentuessa ovat ”kunnolliset” tyttöystävät kaihonneet. Nyt kumppanuksiksi valikoituvat monenlaisia elämänvaikeuksia kokeneet ihmiset, jotka eivät selviä elämän arjesta ilman yhteiskunnan tukea ja valvontaa. Elämäntilanteiden vaikeutuminen on etäännyttänyt pudonneita omaisistaan.

Pudonneiden vankeusaikeiset aikomukset muuttaa elämänkulkuaan ovat osoittautuneet mahdolltomiksi toteuttaa. Varsin pian vapautumisen jälkeen heidän elämässä on liukunut entisiin, juoviin uomiinsa. Miesten mukaan päihteiden hallitsemassa maailmassa tulevaisuutta ei ole eikä huomista kannata suunnitella.

Vuosien kuluessa pudon-

neiden ongelmat ovat lisääntyneet, kasautuneet ja vaikeutuneet. Omien ongelmien ja elämäntilanteiden vaikeutuksessa vankilasta on tullut pudonneille paikka, jossa he voivat olla turvassa kovalta siviilielämäältä, hoidattaa päihteiden käytön heikentämää terveyttään ja osallistua työntekoon, josta heillä ei välttämättä ole minkäänlaista kokemusta vankilan ulkopuolelta.

YHTEISKUNTA JA VANKEUSTUOMION SUORITTANUT

Tutkittavieni kokemusten mukaan yhteiskunnassa suhtaudutaan erittäin ennakkoluuloisesti ja tuomitsevasti vankeustuomion suorittaneisiin. Opiskelu- ja työpaikkaa hakanneet kertoivat, kuinka välttelevästi ja torjuvasti heihin on suhtauduttu vankeustuomion ilmitultua.

Nykyisessä työelämässä huonosti koulutettujen ja vankeustuomion suorittaneiden on erittäin vaikeaa työllistyä. Tutkittavien mukaan jotkut työnantajat ovat alkaneet pyytää työnhakijoita toimittamaan otteen rikosrekisteristään. Näin on tapahtunut jo varsin alhaisen statuksen työpaikkoihin. Merkintä rikosrekisterissä tarkoittaa lähes automaattisesti epäsuopivuutta tarjolla olevaan työhön. Rikosrekisteri voi pahimmassa tapauksessa vaikeuttaa yksilön työllistymistä koko hänen elinikänsä. Merkinnoilla on vaikutusta myös esimerkiksi matkusteluun, ulkomaille muuttoon ja lapsen adoptoin-

tiin. Rikosrekisterin merkinnät näkyvät usein kohtuuttoman pitkän ajan eikä ihminen voi esimerkiksi käyttäytymisellään vaikuttaa niiden poistumisnopeuteen.

Yhteiskunnan ennakkoluuloisuuden ja rikosrekisterin merkintöjen lisäksi velkajärjestelylaki vaikeuttaa monien vankeusrangaistuksen suorittaneiden ihmisten kiinnittymistä yhteiskuntaan. Nykyinen laki ei mahdollista velkajärjestelyyn pääsyä rikosten vuoksi velkaantuneille. Rikosten vuoksi suuriin korvauksiin tuomittujen on usein mahdollonta selviytyä veloistaan, kun pelkkien korkojen osuus saattaa olla vuodessa useita kymmeniä, jopa satoja tuhansia markkoja. Vaikka halua olisi, ei matalapalkkaisista tilapäistöistä saatavalla palkalla saada velkoja lyhennettyä.

Yhteiskunnan joustamattomuus velkojen järjestelyssä johtaa usein siihen, että yksilöt hakeutuvat harmaille työmarkkinoille tai jättäytyvät kokonaan työelämän ulkopuolelle. Mahdottomuus hoiattaa velkoja johtaa elinikäiseen velkaantumiseen, yksilön ja hänen perheensä toimeentulon ja elämismahdollisuuksien kaventumiseen ja vaikeutumiseen. ■

Margit Kyngäs on yhteiskuntatieteiden tohtori. Artikkelin pohjautuu hänen väitöskirjaansa Vankeusmiehen elämäkultussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Lapin yliopisto 2000.

Raiskaus – tuttu vai tuntematon uhka?

Tuoreen tutkimuksen mukaan raiskausrikoksen tekijä oli ollut uhrille tuntematon neljäsosassa vuonna 1998 poliisille ilmoitetuissa tapauksissa. Toinen neljännes raiskauksista oli tapahtunut tutustumistilanteissa. Joka viides uhri oli joutunut tuttavansa raiskaamaksi ja joka seitsemäs puolisonsa tai seurustelukumppaninsa. Voidaan kuitenkin arvioida, että tuttujen tekemistä ja lähisuhteissa tapahtuneesta seksuaalisesta väkivallasta ilmoitetaan poliisille harvoin.

Rikosuutisten kuvaama raiskaaja on usein tuntematon, stereotyyppisimmillään tummiin asusteisiin pukeutunut, ”arpinaamainen” mies, joka vaanii yleensä nuorta uhriaan metsiköissä tai pimeissä kadunkulmissa. Uutiset tuttujen, puolisoitten tai poikaystävien tekemistä raiskauksista ovat harvinaisia, vaikka on arvioitu, että kolme neljäsosaa seksuaalisesta väkivallasta tapahtuu läheissuhteissa.

Uutisoinnin on väitetty osaltaan pitävän yllä myyttistä käsitystä, jonka mukaan raiskaaja on yleensä uhrille ennestään tuntematon. Tämän on nähty toimivan itseään toteuttavana ennusteena: tuntemattomien tekemiä raiskauksia pidetään ”oikeina” raiskauksina, joista on helpompi ilmoittaa poliisille kuin tuttujen tekemistä teoista.

Yksi hiljattain valmistuneen tutkimukseni tavoitteista olikin selvittää, kuinka hyvin tämä arvio pitää paikkansa. Kävin läpi kaikki poliisille vuoden 1998 aikana ilmoitetut raiskausrikokset. Tutkimani vuosi oli viimeinen ennen uusia seksuaalirikossäännöksiä. Poliisin RIKI-tietokannasta (rikosilmoitusten kirjaamisjärjestelmä) kerättyssä aineistossa rikosilmoituksia oli 448 kappaletta. Uhreina oli 460 naista, ja epäiltyjä tekijöitä oli kaikkiaan 530, joista naisia oli kolme. RIKI-tietokanta sisältää sekä standardoitua tietoa että poliisin vapaamuotoisesti kirjoittaman kuvauksen jokaisesta tapauksesta.

URBAANI, NUORIA KOSKETTAVA ILMIÖ

Eniten rikosilmoituksia raiskauksista tehdään kaupungeissa ja Etelä-Suomessa. Rais-

kausutisoinnin kuva nuorista naisista tyyppillisinä raiskauksen uhreina saa tukea rikosilmoituksista: uhreista kolme neljästä ja tekijöistäkin yli puolet oli alle 30-vuotiaita. Uhrien joukossa oli silti myös vanhuksia.

Uhrien ja etenkin epäiltyjen tekijöiden yhteiskunnallinen asema oli varsin erilainen kuin suomalaisilla keskimäärin: osapuolet olivat useammin opiskelijoita ja naimattomia. Myös parhaiten toimeentulevat ja eniten koulutusta saaneet olivat aliedustettuina uhreissa, mutta erityisesti epäillyissä tekijöissä. Tämä selittyy osaksi juuri sillä, että osapuolet olivat tyyppisesti nuoria ja opiskelijoita.

Osa epäillyistä vaikutti kuitenkin olevan sosiaalisesti syrjäytyneitä – työttömiä, heikkotuloisia ja huonosti koulutettuja. Naisten alista-

minen väkivallan avulla saattaakin olla joillekin näistä miehistä yritys osoittaa miehistä ylivaltaa edes jollakin elämänalueella. Tätä vaikutelmaa tukevat myös aikaisempien tutkimusten tulokset, joiden mukaan raiskauksista tuomitut miehet pitivät naisia alempiarvoisina olentoina ja uskovat naisia seksuaalisessa vuorovaikutuksessa syyllistäviin käsityksiin.

Kuitenkaan rikosilmoitukset ja tutkimukset raiskauksista tuomituista miehistä eivät kerro koko totuutta raiskausten tekijöistä. Laajoihin väestötöksiin perustuvien uhritutkimusten mukaan suurin osa (seksuaalisesta) väkivallasta jää piilorikollisuudeksi, minkä lisäksi niissä ei ole havaittu yhtä suuria sosiaaliryhmien välisiä eroja väkivallan kokemisessa kuin tilastoidussa rikollisuudessa.

Stereotyyppinen raiskausutisointi tukee osaltaan läheissuhteissa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan hiljaista hyväksymistä, mistä liian moni joutuu kärsimään.

JOKA NELJÄS TEKIJÄ UHRILLE TUNTEMATON

Vain joka neljännessä rikosilmoituksessa epäilty tekijä oli uhrille ennestään täysin tuntematon. Nämä tapaukset olivat poliisin kuvausten perusteella lähimpänä edellä esittämäni stereotyyppisen raiskauksen kuvaa. Ilmoitusta tekemään tulleet naiset kertoivat muun muassa, miten ulkomaalaisen oloinen tai jopa kommandopipoon sonnustautunut mies oli hyökännyt heidän kimppuunsa, kun he olivat olleet esimerkiksi matkalla työpaikalle, kotiin ruokakaupasta tai juoksulenkillä. Yleisimpinä tuntemattomien tekemien raiskausten tapahtumapaikkoina mainittiin julkinen tila kuten puisto, metsä, leirintäalue, piha, katu tai parkkipaikka. Joka neljäs uhreista kertoi joutuneensa kahden tai useamman miehen tekemän raiskauksen kohteeksi.

Ennestään tuntemattomien tekijöiden käyttämästä väkivallasta kerrottiin rikosilmoituksissa enemmän kuin tuttujen tekijöiden väkivaltaisuudesta. Tämä voi johtua siitä, että tuntemattoman miehen raiskaamaksi joutunut nainen tulkitaan usein viattomaksi eli hänen ei nähdä millään tavalla vaikuttaneen tapahtumien kulkuun eikä häntä siten voida syyllistää tapahtumista. Siksi naisen itsensäkin voi olla helpompi puhua yksityiskohtaisesti tapaukseen liittyvästä väkivallasta kuin jos tekijä on tuttu.

Myös omasta vastarinnasta saattaa olla helpompi kertoa,

kun uhri ei tunne tekijää ennestään. Tällaisten uhrien kerrottiin kuvanneen muita useammin, miten he olivat yrittäneet välttää raiskauksen. He olivat muun muassa rimpuilleet, huutaneet apua tai yrittäneet neuvotella tekijän kanssa. Jotkut olivat potkineet tai lyöneet miestä. Valtaosa tuntemattomien miesten teoista olikin jäänyt poliisin tulokinnan mukaan yritykseksi – toisin kuin muissa raiskaustyypeissä. Lisäksi monista ilmoituksista huokui naisten tyrmistys ja suuttumus tapahtuneesta.

RAISKAUKSET TUTUSTUMISTILANTEISSA

Suomessa ei ole tavatonta, että naiset lähtevät juuri tapamiensa miesten kanssa jatkoille esimerkiksi ravintolaillan jälkeen. Naiset luottavat siihen, ettei heille tapahdu mitään pahaa ja että mies kykenee hillitsemään sukupuoliset halunsa. Joskus naisten luottamus kuitenkin petetään. Joka neljännessä tutkimistani rikosilmoituksista kerrottiin tällaisista tapauksista.

Nämä uhrit olivat yleensä nuoria, kuten suuri osa tekijöistäkin. Lisäksi uhrien kerrottiin olleen humalassa useammin kuin muista raiskausrikkosista tehdyissä ilmoituksissa. Osa uhreista epäili tulleen kotiin, mutta myös hotellihuone, auto, laiva tai juna ja joskus julkinen paikkakin. Aina kysymys ei ollut ravintolaillan jatkoista, vaan nainen oli esimerkiksi lif-

tannut tai noussut kyytiä tarjonnan miehen autoon. Joka neljäs tutustumistilanteessa raiskauksen kokenut nainen oli joutunut useamman miehen raiskaamaksi.

Ulkomaalaisiksi tai maahanmuuttajiksi epäiltyjen osuus korostui tässä tekotyypissä. Tällaisista tapauksista saatetaan ilmoittaa poliisille herkemmin kuin vastaavanlaisista suomalaisten tekemistä. Kysymys voi toisaalta olla myös erilaisten seksuaalikulttuurien yhteentörmäyksistä: varsinkin jyrkän sukupuolierottelun kulttuureista tulleet miehet saattavat ajatella naisen ansaitsevan raiskauksen lähtessään ravintolasta ennestään tuntemattoman miehen matkaan, vieläpä humalassa.

SE OLIKIN TUTTU

Joka viides uhri oli joutunut tuttavansa tekemän raiskauksen kohteeksi. Tekijöinä oli ollut paitsi omia tuttuja, myös poikaystävien, puolison tai sukulaisen ystäviä, joissakin tapauksissa naapuri ja joskus työtoveri. Melko usein osapuolet olivat olleet juovuksissa. Joillekin naisista miehen käytös oli ollut järkyttävä yllätys, sillä naiset olivat tunteneet miehen pitkään ja luottaneet häneen. Jotkut taas tekivät rikosilmoituksen siksi, että halusivat saada jo pidemmän aikaa jatkuneen ahdistelun loppumaan.

Osassa tapauksista vaikutti olleen kyse hyväksikäyttöraiskauksesta, jota leimaa osapuolten epätasa-arvoinen valtasuhde – esimerkiksi niin,

että epäilty tekijä oli ollut huomattavasti vanhempi kuin tuskin teini-ikäinen uhri. Muutamissa tapauksissa uhrin oli pitänyt olosuhteiden pakosta asua tekijän kanssa samassa asunnossa, minä aikana raiskaus oli tapahtunut. Jotkut raiskaukset olivat tapahtuneet tilanteissa, joissa tytöt olivat itsekin rikkoneet sääntöjä, esimerkiksi juoneet salaa alkoholia tai olleet tupakalla ilman lupaa. Näissä tapauksissa tekijät olivat luultavasti luottaneet siihen, ettei uhri tämän vuoksi uskalla kertoa tapauksesta.

VAARALLINEN KOTI?

Muutama vuosi sitten suomalaisille naisille tehdyn ”Usko, toivo, hakkaus” -tutkimuksen mukaan joka neljäs 18–64-vuotias nainen ja joka toinen eronnut nainen oli kokenut väkivaltaa parisuhteessaan. Välttämättä tähän ei aina sisälly seksuaalista väkivaltaa, vaikka se onkin yleinen parisuhdeväkivallan ilmentymä. Poliisillekin ilmoitetaan intiimeissä suhteissa tapahtuneesta seksuaalisesta väkivallasta. Vuonna 1998 joka seitsemäs poliisin tietoon tullut uhri oli joutunut puolisonsa tai poikaystävänsä raiskaamaksi – ja muutamissa tapauksissa tekijä oli ollut isä, isoisä, isäpuoli tai veli.

Intiimin seksuaalisen väkivallan osapuolet olivat keskimäärin hieman vanhempia kuin muut uhrit. Tämä viittaa siihen, että varsinkin parisuhdeväkivallasta ilmoitetaan poliisille vasta, kun sitä on jatkunut kauan. Myös poliisin laati-

→ missa kuvauksissa kerrottiin erotilanteista tai siitä, miten mies oli ahdistellut naista eron jälkeen. Monesti näihin tapauksiin oli sisältynyt raakaa väkivaltaa, tappouhkauksia ja naisen elämänpiirin yleistä kontrollointia. Joskus tapauksen ilmoittaminen poliisille vaikutti epätoivoisen naisen hätähuudolta.

Intiimistä seksuaalisesta väkivallasta ei kovin helposti tehdä rikosilmoituksia, mihin on monia syitä. Läheissuhteissaan väkivaltaa kokeneet naiset tuntevat usein syyllisyyttä tapahtuneesta ja joskus myös vastuuta ilmoituksen seurauksista tekijälle. Jotkut saattavat pelätä tekijän kosta tai sitä, ettei heitä uskota – varsinkin jos tekijä on arvostetussa asemassa. Oma mainekin saattaa joutua vaakalaudalle, sillä intiimiväkivallan uhria syyllistetään helposti tapahtumista, esimerkiksi ”nalkuttamisesta” tai muusta provosoinnista tai siitä, ettei tämä ole aiemmin lähtenyt suhteesta.

Parisuhteen ongelmat tulkitaan helposti myös yksityisasioksi, jotka on selvitettävä perhepiirissä. Siksi monet läheissuhteissaan seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset sietävät sitä pitkään ja tekevät rikosilmoituksen vasta, kun pelkäävät henkensä edestä tai eivät tiedä, mitä muuta voisivat tehdä väkivaltakierteen katkaisemiseksi.

Kymmenesosassa vuonna 1998 poliisille ilmoitetuista tapauksista raiskauksen tekijän ja uhrin välinen suhde ei käynyt ilmi.

”PUSKARAISKAUS”

EI OLE EDUSTAVA KUVA

Niin kutsutut ”puskaraiskaukset” nostetaan herkästi ainakin iltapäivälehtien otsikoihin, sillä sensaatiomaiset uutiset myyvät. Kuitenkin ne antavat vääristyneen kuvan raiskausrikkolisuudesta, sillä jo poliisinkin tietoon tulleissa tapauksissa tuntemattomien miesten tekemät raiskaukset ovat selvä vähemmistö. Vielä pahemmin kuva raiskaajan tuntemattomuudesta murenee, kun tarkastelleen uhritutkimusten tuloksia tai esimerkiksi raiskausten uhrien tukipalveluista koottuja tietoja.

Stereotyyppinen raiskausuutisointi tukee osaltaan läheissuhteissa tapahtuvan seksuaalisen väkivallan hiljaista hyväksymistä, mistä liian moni joutuu kärsimään. Tämän murtamiseksi on julkisuudessa tärkeä esittää myös muunlaisia kuvia raiskauksista, mitä viime aikoina on josain määrin tapahtunutkin. Myös oikeusjärjestelmässä on tärkeä huolehtia siitä, että läheissuhteiden väkivaltaan suhtaudutaan yhtä vakavasti kuin tuntemattomien tekemiin tekoihin. ■

Päivi Honkatukia on Suomen Akatemian tutkijatohtori. Artikkelin perustuu pääosin hänen tutkimukseensa ”Ilmoitti tulleensa raiskatuksi” – Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Tilastokeskus.Oikeus 2001:2. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 180. Helsinki. Artikkelin lähdeviitteet saa kirjoittajalta tai toimituksesta.

Alkoholi ja väkivalta ovat liittyneet maassamme kiinteästi toisiinsa kautta vuosikymmenten (piirros Helsingin työläisten vapaa-ajan vietosta, pilalehti *Velikulta*, 1907).

■ M A R T T I L E H T I

Suomi – henki

Henkirikollisuutemme 1900-luvulla voi jakaa karkeasti kolmeen päätyyppiin: marginaaliryhmien rikollisuuteen, nuorisirikollisuuteen ja perheväkivaltaan. Niiden kehitys on sadan viime vuoden aikana poikennut huomattavasti toisistaan ja henkirikollisuuden korkea yleistaso on ollut tulosta jatkuvasti vaihdelleesta yhteisvaikutuksesta.

rikollisuuden ongelmamaa

Suomi oli koko 1900-luvun yksi henkirikollisuuden ongelma-alueista Euroopassa. Asukasluvuun suhteutettu rikollisuustaso oli alhaisimmillaankin lähes kaksinkertainen verrattuna useimpiin Länsi- ja Keski-Euroopan maihin tai muihin Pohjoismaihin.

Selitykseksi suomalaisten väkivaltaisuu-teen on usein tarjottu kulttuurisia ja jopa biologisia ominaispiirteitä, nimenomaan huonoa ”viinää” ja rajuja juomatapoja. Taustalla on tosiasia, että jo vuositaso- ja henkirikollisuus,

alkoholinkäyttö ja juopumus ovat meillä liittyneet läheisesti toisiinsa. Päättyneelläkin vuosisadalla humalassa rikoksensa tehneiden osuus henkirikollisista ja erityisesti mies-syylisistä oli vakaasti runsaat kaksi kolmasosaa.

Koska kuitenkin rikollisten tausta muutoin vaihteli eri ajanjaksoilla huomattavasti, alkoholin ja henkirikollisuuden yhteys oli tosiasiallisesti monisyisempi kuin yksin humalaisten rikoksentehtävien osuudesta voisi päätellä. Ylipäätään korkean henkirikollisuutemme

taustalta ei viimeisten sadan vuoden ajalta vaikuttaisi olevan löydettävissä yhtä yksittäistä tekijää.

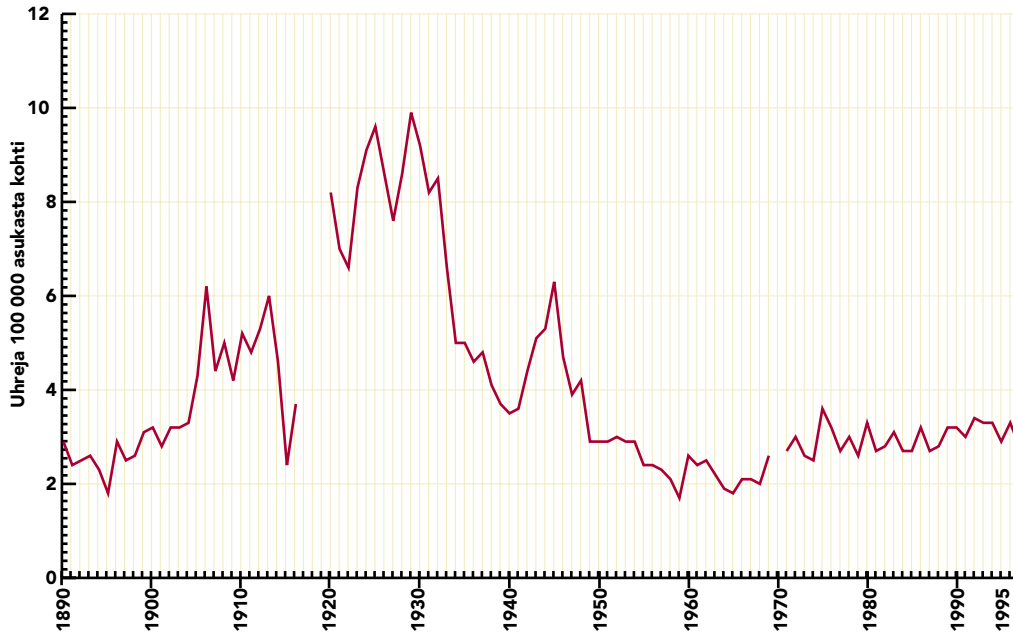
SYRJÄYTYNEIDEN HENKIRIKOLLISUUS JATKUVASTI KORKEAA

Nyky-Suomessa miesten henkirikollisuus on pääosin pienen yhteiskunnasta syrjäytyneen ryhmän sisäistä väkivaltaa. Tekijät ja uhrit ovat huonosti koulutettuja, työelämästä syrjäytyneitä alkoholin ja päihteiden väärinkäyttäjiä. Tämän ryhmän henkirikollisuus oli koko 1900-luvun ajan

olennaisesti normaaliväestön rikollisuutta korkeampaa ja muodosti suomalaisen väkivallan vakaan kivijalan.

Yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten väkivaltaisuu-teen vaikuttavat useat tekijät. Yksi on epäilemättä runsas päihteiden käyttö ja nimenomaan syrjäytyneillä alkoholin käytön ja henkirikosten keskinäinen yhteys onkin kiintein. (Sitä, ettei asukasluvuun suhteutetun alkoholin-kulutuksen kahdeksankertaisuudella vuosina 1900–1999 ollut juurikaan vaikutusta henkirikollisuuden kokonais-

Pääosin henkirikollisuuden kokonaistason muutokset liittyivät 1900-luvun Suomessa normaali- väestön, nimenomaan nuorison rikollisuuteen.

Henkirikollisuuden (pois lukien lapsentapot) taso Suomessa 1890–1997.
1917–19 tiedot jätetty pois, koska eivät sota- ja vallankumousuhrien johdosta ole vertailukelpoisia.
Lähde: Verkko 1948, II osa, taulukko C; kuolemansyytilasto

tasoon, selittää osaltaan kasvun suuntautuminen pääosin väkivallan ongelmaryhmän ulkopuolelle. Yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten kulutus oli nimittäin läpi vuosisadan niin korkea, ettei kasvunvaraa juuri ollut.)

Marginaaliryhmien väkivalta ei kuitenkaan ole ainoastaan mielivaltaisia ryyppyriitoja, vaan väkivallalla on niissä myös rationaalinen tehtävänsä. Väkivalta on käytännössä ainoa tehokas keino omien etujen puolustamiseen, koska konflikteissa ei voida eikä haluta turvautua järjestysviranomaisiin ja oikeuslaitukseen. Yhteiskunnasta syrjäytyneiden alakulttuurien väkivaltaisuus ei ole ainoastaan suomalainen ilmiö ja mahdollisuudet vaikuttaa siihen ovat huo-

mattavasti vähäisemmät kuin muiden väestöryhmien väkivaltaan.

NUORISOVÄKIVALLASSA JYRKKIÄ AALTOJA

Pääosin henkirikollisuuden kokonaistason muutokset liittyivät 1900-luvun Suomessa normaaliväestön, nimenomaan nuorison rikollisuuteen. Sen kehitys oli kaikkea muuta kuin vakaata; muutokset olivat aaltomaisen jyrkkiä. Pahimmat piikit osuivat ajanjaksolle 1905–1932.

Vuosisadan alkupuoliskon nuorisoväkivallan aalto Suomessa ei ole ainutkertainen ilmiö. Vastaava koettiin alueellisesti suppeampana 1800-luvun Etelä-Pohjanmaalla ja tuoreempia esimerkkejä löytyy muun muassa Yhdysval-

loista ja entisen Neuvostoliiton seuraajavaltioista. Yhteistä niille kaikille on ollut väkivallan liittyminen yhteiskunnallisiin murrosjaksoihin ja sen kasvun keskittyminen nimenomaan parikymppisten miesten ikäryhmään. Väkivallan ilmenemismuodot ovat sen sijaan vaihdelleet huomattavastikin.

Selityksiä väkivalta-aaltoihin on etsitty muun muassa nopean yhteiskunnallisen muutoksen synnyttämistä paineista ja turhautumista, samoin tuollaiseen murrokseen usein liittyvästä vanhojen arvojen romahtamisesta ja seuraavasta arvonihilismistä. Lisäksi on yleensä tarvittu myös väkivaltarikollisuutta ehkäisevien tekijöiden, viranomaiskontrollin ja väestön keskinäi-

sen käyttäytymisvalvonnan, osittainen lamaantuminen.

Suomessa 1900-luvun alkupuoliskon nuorisoväkivallan aalto liittyi kiinteästi kahteen poliittiseen kriisiin: suurlakkoon ja kansalaissotaan. Ne romahduttivat vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen legitimitettiin ja sen mukana lainkunnioituksen huomattavassa osassa väestöä. Seurauksena oli väkivallan hyväksyminen yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineeksi suhteellisen laajalti, ensin työväestössä, myöhemmin myös talonpoikaistossa ja nimenomaan nuorisossa.

Samanaikaisesti yhteiskunnan mahdollisuudet torjua väkivaltarikollisuutta heikkenivät olennaisesti. Teollistuminen keskitti väestöä uusiin yhdyskuntiin, joista puuttuivat pitkään tehokkaat poliisilaitokset. Väkivalta kukoistikin nimenomaan juuri uusissa metsäteollisuusyhdyskunnissa. Mutta olemassa olleidenkin järjestysviranomaisten toiminta heikkeni sortovuosien, kansalaissodan ja kieltolakiajan yhteisvaikutuksesta. Kaadereiden taso huononi, ammattimoraali romahti ja suhde väestön pääosaan muuttui vihamieliseksi. Oma osuutensa ajan väkivaltaisuuteen, nimenomaan väkivallan tappavuuteen, oli myös käsitteliaseiden omistuksen räjähdysmäisellä yleistymisellä ja sillä, että kieltolaki (1919–1932) tosiasiallisesti vapautti alkoholin jakelun kaikesta kontrollista ja johti kulutuksen jyrkkään kasvuun.

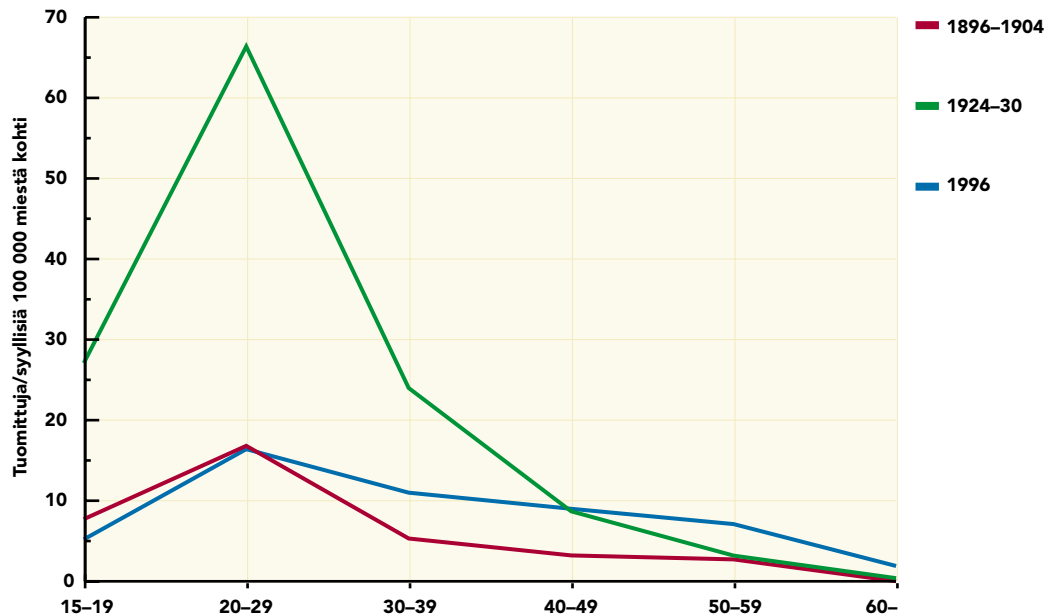
Perheväkivalta muodostaa tällä hetkellä henkirikollisuutemme toisen tukipylvään yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten keskinäisen väkivallan rinnalla.

Nuorisoväkivallan lasku 1930-luvulla oli vähintäänkin yhtä raju kuin nousu parikymmentä vuotta aikaisemmin. Osin muutokseen vaikuttivat yhteiskunnan aktiiviset toimenpiteet: huvitilaisuuksien järjestyksenpidon tehostaminen, uusi aselainsäädäntö ja alkoholin jakelun palauttaminen viranomaiskontrolliin. Merkittävämpää lienee kuitenkin ollut nuorisoväkivallan ongelmaryhmien integroiminen vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään pulakauden jälkeisinä vuosina.

Yksinkertaistaen vuosisadan alkupuoliskon väkivaltaaaltoa voisi kuvata marginaaliryhmien pelisääntöjen lyhytaikaiseksi leviämiseksi nuorison pariin yhteiskunnallisessa poikkeustilanteessa.

PERHEVÄKIVALLASSA KASVAVA TRENDI

Täysin toisen tyyppinen oli kehitys perheväkivallassa, joka niinkään on pääosin normaali väkivallasta ja jonka uhreiksi joutuvat tavallisesti naiset. Vaikka henkirikollisuuden yleistaso oli maassamme 1900-luvun alussa ja lopussa sama, tosiasiallisesti suomalainen yhteiskunta oli vuosisadan lopulla naisten kannalta olennaisesti väkivaltaisempi kuin sata vuotta aikaisemmin – miehille vastaavasti huomattavasti vähemmän väkivaltainen. Todennäköisyys joutua henkirikoksen uhriksi oli 1990-luvulla naisilla kaksi ja miehillä kolmanneksen pienempi kuin vuosisadan alussa.

Miesten henkirikollisuus Suomessa 1896-1996 ikäryhmittäin
Lähde: Oikeustilasto; Kivivuori 1996

Naisiin kohdistuvan henkirikollisuuden lisääntyminen vuosisadan mittaan ei ollut ilmiönä aaltomainen, vaan kyse oli pitkän aikavälin kasvutrendistä. Se ei vaikuttaisi liittyneen naisten yleisessä yhteiskunnallisessa aktiivisuudessa tapahtuneeseen kehitykseen. Naisiin kohdistuneet henkirikokset olivat nimittäin koko 1900-luvun pääosin perheväkivaltaa ja keskittyivät vuosisadan jälkipuoliskolla entistäkin enemmän juuri perhepiiriin ja parisuhteisiin. Toisen maailmansodan edellä rikoksista vajaan puolessa surmaajana oli aviopuoliso tai miesystävä, 1990-luvulla jo runsaassa 60 prosentissa.

Suomalainen perhe-elämä on siten sadassa vuodessa vä-

kivaltaistunut tuntuvasti ja kehitys on tavoittanut kaikki sosiaaliryhmät. Kyse on pääosin keski-ikäisten rikollisuudesta. Perheväkivalta muodostaa tällä hetkellä henkirikollisuutemme toisen tukipylvään yhteiskunnasta syrjäytyneiden miesten keskinäisen väkivallan rinnalla. Kumpikin rikostyyppi vaikuttaa osaltaan kokonaishenkirikollisuutemme korkeaan yleistason, mutta ongelmien taustat ovat mitä ilmeisimmin varsin erikaltaiset. Samalla tilanne eroaa täysin toista maailmansotaa edeltäneistä vuosikymmenistä, jolloin suomalainen henkirikollisuus oli pääosin parikymppisten työläis- ja talonpoikaisnuorten iltamaväkivaltaa. ■

Martti Lehti työskentelee tutkijana Suomen Akatemian rahoittamassa Rikollisuuden historia -projektissa. Hän on vastikään väitellyt 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuudesta Suomessa ja Virossa.

Artikkelin tiedot perustuvat pääosin teoksiin:

Kivivuori, Janne. 1999. Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 159. Helsinki.

Lehti, Martti. 2001. Väkivallan hyökyaalto – 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 178. Helsinki.

Pajujoja, Jussi. 1995. Väkivalta ja mielentila. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A 201. Jyväskylä.

Onko olemassa strategisia rikoksia?

Nuorten rikoskierteen katkaiseminen on kriminaalipolitiikan tärkeimpiä tavoitteita. Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston tutkimuksessa rikosentekijän urautumista yritetään ennustaa ensirikoksen lajin perusteella. Tällaisia ns. strategisia rikoksia ovat tutkimuksen mukaan ajoneuvovarkaus, ryöstö ja varkaus. Tutkimus herättää kuitenkin useita kysymyksiä.

Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston julkaisema tutkimus perustuu massiiviseen aineistoon (BRÅ-rapport 2000:3). Sitä varten on koottu seuraamusrekisteristä tiedot kaikkien vuosina 1960, 1965, 1970 ja 1975 syntyneiden saamista rikostuomioista vuosina 1975–1997. Yksilön rikosuraa on seurattu ensimmäisestä rikostuomioon johtaneesta rikoksesta, ensirikoksesta (debutbrott) lähtien.

Tutkimuksen tekijät **Robert Svensson** ja **Jan Ahlberg** erottavat neljä rikosentekijäryhmää seuranta-aikana kertyneiden tuomioiden lukumäärän mukaan: ainutkertaiset (yksi rikostuomio), tilannerikolliset (2–3 tuomiota), uusintarikolliset (4–8 tuomiota) ja ”krooniset” rikosentekijät (vähintään 9 tuomiota). Tutkimuksen ydinkysymys on, voidaan-ko ensirikoksen perusteella ennustaa yksilön tulevaa rikosuraa ja kroonikoksi päättymisen riskiä.

Tutkimus osoittaa, että neljännes kaikista 1960 syntyneistä ruotsalaisista on seuranta-aikana tuomittu ainakin kerran jostakin rikoksesta. Kroonikkojen ryhmä on tuomituista vain 6 prosenttia, mutta se tekee peräti puolet kaikista rekisteröidystä rikollisuudesta.

AJONEUVOVARKAUS PARAS ENNUSTAJA

Svensson ja Ahlberg löytävät analyysissään kolme rikosta, joita voidaan pitää strategisina rikoksina. Selkeimmin tällainen rikos on ajoneuvovarkaus. Sen ennustuskyky on hämmästyttävän suuri. Useampi kuin joka neljäs niistä, joiden ensirikos oli ajoneuvon anastaminen tai luvaton käyttö, päätyi kroonikoksi. Muut strategiset rikokset ovat ryöstö ja varkaus. Ensirikoksen ollessa ryöstö kroonikoksi tuleminen mahdollisuus on yksi viidestä ja sen ollessa varkaus yksi kuudesta.

Jos otetaan huomioon

myös toinen rangaistukseen johtanut rikos, rikosuran ennuste täsmentyy. Suurin kroonisen rikosentekijän riski liittyy edelleen ajoneuvovarkauteen. Jos sekä ensimmäinen että toinen rangaistukseen johtanut rikos on ollut ajoneuvovarkaus, todennäköisyys on peräti 60 prosenttia. Melkein yhtä suuri – rikosten järjestyksestä riippumatta – se on tosin myös, jos toinen rikos on ollut muu varkaus (54 %). Neljännes suuren riskin ryhmän muodostavat ne, joiden ensirikos on ollut varkaus ja toinen huumausainerikos (53 %).

Tutkijat löytävät myös rikoksia tai rikospareja, joihin liittyy vain pieni riski tulla krooniseksi rikosentekijäksi. Esimerkiksi näpistys ensirikoksena osoittaa vain pientä riskiä (4 %), samaten rattijuopumus (4 %) ja pahoinpitely (5 %). Jos otetaan lukuun kaksi ensimmäistä rikostuomiota, kaikkein vähäisin riski tulla kroonikoksi on niillä, joi-

den ensirikos on ollut vahingonteko ja toinen pahoinpitely (2 %).

TUTKIMUKSESSA MONIA ONGELMIA

Svenssonin ja Ahlbergin tutkimuksen tulokset näyttävät selväpiirteisiltä ja ensirikokseen perustuva ennustaminen tuntuu lupaavalta mahdollisuudelta. Strategisiin rikoksiin syyllistyneet riskiänsilöt olisi helppo poimia seuraamusrekisteristä tehostettujen tukitoimien kohteeksi. Näyttäisi perustellulta keskittää resursseja siihen rikosentekijöiden ryhmään, joiden tulevaisuus näyttää kaikkein synkimmältä eli nuoriin autovarkaisiin.

Tutkimus herättää kuitenkin kysymyksiä ja vastaväitteitä. Ensinnäkin, ensimmäinen rikosseuraamukseen johtanut rikos on vain yksi mahdollinen tulevaa rikosuraa ennustava ominaisuus. Onko järkevää tai oikein odottaa ensimmäistä tai toista rikosseuraamusta ennen kuin tehdään jotain?

Onhan seikkoja, jotka jo varhemmin ovat oireita syrjäytymisestä. Rikoksiin altistaviksi seikoiksi tunnetaan mm. vaikeat kotiolot, koulunkäyntiin liittyvät ongelmat ja päihteiden käyttö. Eikö rikollisuutta ehkäistä tehokkaammin, jos toimenpiteet perustuvat tämän tapaisiin indikaattoreihin ja ongelmiin puututaan aikaisemmin?

Tutkijat viittaavat tulokseen, että 15–17-vuotiaana ensimmäisen tuomion saaneista 16 prosenttia sijoittuu kroonikoiden ryhmään, mutta 18–20-vuotiaista ensikertalaisista enää 5 prosenttia. Aloittamisikä siis jo sellaisenaan on kohtalaisen hyvä rikollisuuden ennustaja, ainakin yhtä hyvä kuin varkaus ensirikoksena. Kun tarkastellaan erikseen 15–17-vuotiaana ensi kertaa tuomittuja, riskiluvut ovat kauttaaltaan suurempia kuin koko (1960 syntyneiden) ikäkohortissa. Lisäksi kun aloittamisikä näin vakioidaan, ajoneuvovarkaus ei ole niin yksiselitteisesti strateginen ykkösrikos (33%). Ensirikoksen ollessa varkaus tai huumerikos urautuminen on ollut yhtä yleistä tai melkein yhtä yleistä (27 ja 32 %).

Ensimmäisen rangaistukseen johtaneen rikoksen valitseminen urautumisen todennäköisyyden osoittimeksi on ongelmallista. Siitä seuraa, että analyysi koskee 15-vuotiaana tai vanhempana mutta ei ennen rikosvastuukaikaa tehtyjä rikoksia. Tutkimusaineiston perusteella ei voi selvittää, kuinka moneen rikokseen tekijät ovat syyllistyneet jo ennen ensimmäistä tuomioon johtanutta rikosta.

Eri rikoksiin liittyvät krooniotumisen riskit saattaisivat muuttua, jos ensirikokseksi valittaisiin esimerkiksi ensimmäinen poliisikontaktiin joh-

tanut rikos. Tällaisen tiedon kokoaminen olisi tietenkin valtava urakka. Kuitenkaan ei voi sulkea pois sitä, että niillä, joiden ensimmäinen rikostuomio on tullut autovarkaudesta, on jo tilillään nuorempana tehtyjä näpistyksiä ja vakavampiakin rikoksia. Heidän urautumisensa on siis jo 15-vuotiaana alkanut. Voisi miltei päätellä, jos henkilö on tuomittu ensimmäiseen rangaistukseensa näpistyksestä ”vasta” 15-vuotiaana tai vanhempana, rikoksenteke on tosiasiassakin alkanut ”myöhään”. Siksi voi odottaakin, että krooniotumisen riski on pienempi kuin niillä, joiden ensirikos on jokin vakavampi rikos.

Lisäksi päärikosperiaate tilastoinnissa sotkee päättelyä. Lievemmat rikokset jäävät samalla tuomitsemiskerralla käsiteltyjen vakavampien rikosten alle. Keskeisissä taulukoissa ei myöskään ole tarkasteltu erikseen naisia ja miehiä rikoksenteijöinä. Näpistykseen liittyvä pieni krooniotumisen riski voi osaksi johtua siitä, että se on tyypillisemmin naisten rikos ja naisilla rikosten uusiminen on harvinaisempaa kuin miehillä.

ENNUSTAMINEN VAIKUTTAA EPÄVARMALTA

Tutkimuksen lähtökohtana on olettautunut, että ensirikos on merkitsevä tulevan rikosuran indikaattori. Tutkijat eivät tarkemmin pohdi, miksi ensirikos on niin ratkaiseva tekijä eivätkä sitäkään, miksi juuri ajoneuvovarkaus on ensirikoksena se, johon liittyy suurin krooniotumisen riski. Tämä ei tietenkään vähennä itse tutkimustuloksen merkittävyyttä.

Ensirikos tuntuu kuitenkin aika sattumanvaraiselta indikaattorilta. Monessa rikosyhdistelmässä toinen rangaistuk-

seen johtanut rikos muuttaa oleellisesti ennustetta. Ajoneuvovarkaus on debyyttirikoksena riskiltään selvä ykkönen, mutta jos toinen rikos otetaan huomioon ja se on varkaus, riski on sama rikosten järjestyksestä riippumatta. Yhtä suuri rikosuran riski liittyy myös yhdistelmään huumerikos-varkaus. Pahoinpitely ensirikoksena puolestaan viittaa pieneen urautumisen riskiin, mutta jos sitä seuraa varkaus, riski nousee huomattavasti. Silloin riski (33 %) on lisäksi suurempi kuin jos rikosten järjestys on päinvastainen eli varkaus-pahoinpitely (24 %).

Rikosuran ennustaminen ensirikoksen perusteella on siis aika epävarmaa, paitsi jos ensirikos on ajoneuvovarkaus tai muu varkaus. Ennuste tarkentuu, jos otetaan huomioon myös toinen rikos, mutta riittäkö tämäkään toimenpiteiden pohjaksi?

RIKOLLISURAN MÄÄRITTELYSSÄ TÄSMENTÄMISTÄ

Tutkimukseen liittyy myös muita metodiongelmiä, joiden takia esimerkiksi ajoneuvovarkaus ei ehkä olekaan niin keskeinen rikos kuin ensi näkemältä vaikuttaa. Ajoneuvovarkaus on strateginen rikos viime kädessä siksi, että sillä aloittaneista runsaalla neljänneksellä on vähintään yhdeksän rangaistusmerkintää seuranta-aikana 1975–1997. Mihin muihin rikoksiin nämä ovat syyllistyneet ja miten rikokset jakautuvat ajanjaksolle, ei ole selvitetty.

On liian yksinkertaista määrittellä eri rikollisurat vain rikostuomioiden lukumäärän perusteella. Kroonikkojen keskiverto-ominaisuudet tosin vastaavat urautuneelta rikoksenteijältä odotettuja. Ensimmäinen seuraamus on tullut nuorempana (mediaani 16

vuotta) kuin muissa ryhmissä ja ura on jatkunut pitkään, keskimäärin 10 vuotta ja viimeisin tuomio on tullut keskimäärin 35-vuotiaana. Määrittelyn ongelma on siinä, että myös muutaman vuoden kestävä rikoksentekejakso voi riittää kroonikoksi luokitte- luun.

Niinpä tutkimuksessa löydetty vaikeimpien rikoskroonikkojen joukko saattaakin muodostua toisaalta nuorista autovarkaista, joiden ura on usein ajallisesti lyhyt mutta paljon rikoksia sisältävä ja toisaalta rikoksentekeeseen juuttuneista taparikollisista. Tästä voi selittyä autovarkauden strategisuus. Sillä ei ehkä olekaan yhtä suurta ennustevoimaa, jos kroonisen rikoksenteikijän määrittelmää täsmennetään niin, että kriteerinä on rikosten lukumäärän lisäksi myös uran ajallinen kesto.

Oli syy mikä tahansa siihen, että ajoneuvovarkauteen ensirikoksena liittyy suurin riski, autovarkaudella debytoineet ovat vain 10 prosenttia kroonisista rikoksenteikijöistä. Vaikka näiden kaikkien rikosura onnistuttaisiin katkaistamaan, kroonikkojen määrä vähenisi vain vähän. Varkaudella debytoineet muodostavat neljänneksen kroonikoista. Varkaus on kuitenkin niin yleinen rikos, että on vaikea nähdä, minkä toimenpidesuosituksen strategisten rikosten perusteella loppujen lopuksi voisi tehdä. ■

Reino Sirén on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija.

Lähde: Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär? BRÅ-rapport 2000:3

Kirjoittaja työskentelee yhteiskunnallisten aineiden yliopettajana Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa.

Missä on kriminologian koti?

**Kriminologia ei ole poistanut rikollisuutta. Valitettavasti sama ongelma vaivaa muitakin tietei-
tä. Lääketieteen kehityksestä huolimatta sairaudet kukoistavat ja uusiakin syntyy. Kansantalo-
ustieteen tutkijat saavat Nobelin palkintoja ja silti pahat talouskriisit väijyvät nurkan takana.
Minkälainen tiede kriminologia oikeastaan on ja minkälainen sen tulisi olla?**

On sanottu, että kriminologia on aina ottanut vaikutteensa ja peruslähtökohtansa siitä yleisestä tieteestä, mikä kulloinkin on ollut vahvoilla, nousussa tai tieteellisten vallankumousten pyörteissä. Positivistisena tieteenä kriminologia syntyi 1800-luvun puolivälissä, jolloin jotkin luonnontieteet kehittivät voimakkaasti. Kriminologia sai itselleen perustaa niin biologiasta, antropologiasta kuin evoluutioteoriastakin.

Darwinin Lajien synty julkaistiin Britanniassa vuonna 1859. Italialaisen koulukunnan päähahmon, Cesare Lombroso (1835–1909) teos *L'Uomo Delinquente* (rikollinen ihminen) ilmestyi 17 vuotta myöhemmin. Hänen mukaansa noin kolmasosalla vangituista rikoksentehtäjistä oli atavistisia piirteitä (stigmata), jotka osoittavat, että he ovat jonkinlaisia taantumia ihmisen evoluutiossa. Virheistään huolimatta Lombroso jäi kriminologian

historiaan, koska hän oli ensimmäisiä, jotka aidosti pyrkivät positivistisen tutkimuksen menetelmillä selvittämään rikollisuuden mysteeriä eikä vain logiikan avulla päättelemään minkälainen rikoslain ja rankaisujärjestelmän tulisi olla. Kriminologiasta oli tullut empiirinen tiede.

Lombrosoa seurasi Raffaele Garofalo (1852–1934), joka pohti mm. aivojen eri osa-alueiden merkitystä rikollisen käyttäytymisen kannalta. Parhaiten hänet kuitenkin tunnetaan käsitteen ”luonnollinen rikos” luojana. Luonnollisia rikoksia ovat sellaiset rikokset, jotka rikkovat kahden ihmisen perusluonteista altruistista tuntemusta, sääliä ja rehellisyyttä, vastaan. Rikollisuus ei Garofalon mukaan sitten määräytynyt rikoslaista, vaan ihmisten tuntemuksista, moraalitunteista. Rikos ja rangaistus sisältyvät universaaliin ihmisluontoon. Ajatus saattaa olla modernimpi kuin luulemmekaan.

Kolmantena italialaisena positivistina mainitaan Enrico Ferri (1856–1929), joka ensimmäisenä vahvasti toi esiin kriminologian moni- ja poikkitieteellisen luonteen. Rikollisuus johtui hänen mukaansa niin antropologisista, fyysisistä kuin sosiaalisista tekijöistäkin. Rikollinen käyttäytyminen on näiden tekijöiden voimakkaasti determinoimaa, määräämää. Tästä seurasi Ferrin voimakas kritiikki rikosoikeuden klassista vapaan tahdon ajatusta kohtaan ja myös voimakas erityisesti väkivallan puolustus: samasta rikoksesta tuli antaa yksilöllisesti harkittuja rangaistuksia.

1800-luvun lopulla kentälle tuli voimakkaasti nouseva tieteenala psykologia, erityisesti freudilaisuuden kautta. Aikaisem-

”Viimein on alettu murtaa kokonaan biologisen, psykologisen ja sosiaalisen välisiä muureja.

Kysymys ei ole kukistamisesta vaan synteestistä.”

pia näkemyksiä ei tietenkään kokonaan hylätty, mutta nyt myös alitajuiset voimat, symbolireaktiot ja isäkapinat tulivat osallattaan selittämään rikollista käyttäytymistä. Vankien laaja psykologinen ja psykiatrisen testaus aloitettiin mm. Ossiningin (Sing Sing) vankilassa jo 1920-luvulla.

Rangaistusjärjestelmän sisälle jäikin vuosikymmeniksi vahva psykologisen ajattelun perinne. Biologian, psykiatrian ja oikeustieteen liitto synnytti myös eugeneenisen liikkeen kriminologian sisään (mm. Henry Goddard, 1866–1957) ja rikoksenteleijöitä steriloiitiin.

Varsin pian kriminologia sai kuitenkin uuden ”emon”. Vaikka sosiaalisten ympäristötekijöiden merkitys rikollisuuden kannalta oli laajasti tunnustettu jo 1800-luvulla (mm. ranskalainen Antonine Lacassagne, 1843–1924), niin silti sosiologia nousi keskeiseksi kriminologian taustatieteeksi vasta amerikkalaisen sosiologian 1920-luvulla tapahtuneen kehityksen kautta.

Keskeistä osaa näytteli Chicagon yliopiston sosiologian laitos eli ns. Chicagon koulukunta. Kriminologian teoriahistoriaan tärkeimpänä nimenä jäi Edwin Sutherland (1883–1950). Rikollisuus ei enää johtunut biologisista tai psykologisista/psykiatrisista yksilötekijöistä, vaan se oli sosiaalisten ympäristöjen tuottamaa, mm. opittua käyttäytymistä. Silti voitiin edelleen puhua, että rikollisuus oli erityisten yksilöiden erityinen ominaisuus, nyt tosin ympäristötekijöiden tuottama.

Voidaan kai kiistatta sanoa, että valtaosa myöhemmästä kriminologisesta tutkimuksesta ja teoretisoinnista on seurannut tätä linjaa. Kriminologiasta tuli ainakin anglosaksisessa maailmassa yhteiskuntatiede, rikollisuutta tutkiva sosiologian osa-alue. Sen sijaan saksan-

kielisessä maailmassa kriminologia oli tiukemmin sidottu oikeustieteisiin, niiden jonkinlaisena sivu- tai aputieteenä. Suomi lienee seurannut tätä saksalaista traditiota.

Löysikö kriminologia näin lopullisen kotinsa? Ei ja ehkä sitä ei tarvitse löytääkään, annetaan kulkurin vaeltaa. Viimeistään 1980-luvulla alkoi voimakas biologian ja aivotutkimuksen kehitys ja se alkoi näkyä myös aiheissa, jotka liittyvät rikollisuuteen.

Kun autismi ei enää ollutkaan ympäristön (äiti) tuottamaa eikä skitsofrenia johtunut vain perheympäristön ongelmista, niin alettiin myös kysyä, olisiko rikollisen käyttäytymisen lajeja, joissa biologisella ja kognitiivisella tutkimuksella olisi sittenkin paljon annettavaa. Ihminen ei enää ollutkaan tyhjä taulu, joka voi ympäristön ja kulttuurin kautta tulla miksi tahansa, niin hyvässä kuin pahassa. Viimein on alettu murtaa kokonaan biologisen, psykologisen ja sosiaalisen välisiä muureja. Kysymys ei ole kukistamisesta vaan synteestistä. Nyt puhutaan jo kriminologian biososiaalisista teorioista. Esimerkkinä mainittakoon Bryan Vilan ”laajennettu evolutiivis-ekologinen teoria” tai Lee Ellisin ”evolutiivinen neuroandrogeninen teoria”.

Tässä voi olla kriminologian ansio ja sen mahdollisuudet. Kriminologia on tiede, jolla on suhteellisen selkeä kohde. Tämän kohteen tutkimisessa ei tarvitse olla sitoutunut sinänsä mihinkään etukäteispremissihin tai koulukuntiin. Kaikki mikä on perusteltua, todisteltua ja tuntuu järkevältä, on luvallista.

Tämä toki edellyttää sellaista tieteellistä näkemystä, että todellisuus on olemassa, rikollisuus on olemassa ja että siitä voidaan tutkimalla saada järjellistä tietoa. Sosiologia voi syyttää vain itseään siitä

että lähtiessään rämpimään antivalistuksen mudassa, on sen sijalle kriminologian kentällä monenlaista pyrkijää. Tyhjiö täyttyy, eikä aina pelkästään valistuksen ja tieteellisen maailmankuvan edustajista.

Itse olen jo luopunut opettamasta, että kriminologia on ”rikollisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä tutkiva tiede”. Saa sitä tutkia muunakin ilmiönä. Siksi esimerkiksi sellainen termi kuin ”kriminaalipsykologia” on tietyllä tavalla turha. Kysymys on kriminologiasta, ei sitä tarvitse jakaa enää eri tieteenalojen lohkoihin. Mutta tämä ei kyllä tarkoita, että mikä tahansa on luvallista.

Voi olla tieteellisen keskustelun kannalta piristävää, että uusia yrittäjiä tulee rikollisuustutkimuksen piiriin eri tieteenalojen, esimerkiksi taloustieteen piiristä. Mutta tällöin on tutustuttava kriminologian tieteelliseen traditioon ja peruslähtökohtiin. Jos kuvitellaan, että kaikki aiempi tieteellinen pohdinta voidaan unohtaa ja lähteä nollatilanteesta, tehdään varmasti suuria virheitä. Lopullista viisasten kiveä on myös turha etsiä.

Ongelma on myös se, että kriminologiankin alueelle tulee yhä enemmän keskustelua ja aineistoja, joista on vaikea erottaa onko kysymys tieteestä, ideologiasta vai poliittisesta oikeaoppisuudesta. Tiedän, että on kriminologeja, joiden mielestä tällaista jaottelua ei edes voi tehdä, eikä objektiivisuuteen tule edes pyrkiä, mutta keskustelu käy silloin niin kovin vaikeaksi. Kysymyksessä on helposti klassinen asetelma: tieteellinen keskustelija vastaan fanaattinen uskovainen. Kriminologiakin on kuitenkin tiede, joka etenee dialogin kautta. Dialogi edellyttää pelisääntöjä ja kohtuullista hygieniää. Siksi eläköön kriminologinen valistus ja avoin mieli! ■

Kirjoittaja on korkeimman oikeuden presidentti.

Korkein oikeus kriminaalipoliittisena vaikuttajana

Kriminaalipoliitikalla voidaan ymmärtää erilaisia asioita. Käsitteen merkityssisältö vaihtelee eri käyttötilanteissa. Jos kriminaalipoliitikalla tarkoitetaan päätöksentekoa, joka vaikuttaa Suomen rikosoikeudellisen oikeusjärjestyksen sisältöön, korkein oikeus ainakin rikosoikeudellisia ennakkoratkaisuja eli prejudikaatteja antamalla tekee kriminaalipoliittisia päätöksiä ja on jonkinlainen kriminaalipoliittinen vaikuttaja. Jos kriminaalipoliitikalla tarkoitetaan kohti määriteltyjä kriminaalipoliittisia tavoitteita suunnitelmallisesti pyrkivää toimintaa ja päätöksentekoa, on jo kysymyksenalaista, kuuluuko korkein oikeus esimerkiksi oikeusministeriön, hallituksen ja eduskunnan kanssa kriminaalipoliittisiin toimijoihin.

Korkeimmalla oikeudella ei ole varsinaisia kriminaalipoliittisia tavoitteita, joita se johdonmukaisesti tavoittelisi päätöksenteossaan. Se ei esimerkiksi pyri yleisesti vaikuttamaan rangaistustason ankaruuteen tai lievyyteen. Kaikki korkeimman oikeuden kannanotot koskevat vain ratkaistavana olevaa juttua. Se pyritään ratkaisemaan mahdollisimman oikein tapaukseen sovellettavien säännöksiä perusteella ja mahdollisimman oikeudenmukaisesti hyväksytyjen

harkintaperusteiden mukaan. Korkeimmalla oikeudella ei ole edellytyksiä suunnitelmalliseen kriminaalipoliittikaan, koska se on sidottu päätöksenteossaan niihin juttuihin, jotka sen ratkaistavaksi tarjotaan.

Korkein oikeus ei myöskään laaja-alaisesti voi puuttua kriminaalipoliittiseen keskusteluun. Joskus tuntuu, että korkeimman oikeuden nimissä olisi tarpeellista esimerkiksi tasapainottaa julkisuudessa käytävää keskustelua erityisesti silloin, kun se suoranaisesti koskee korkeimman oikeuden toimintaa – lähinnä prejudikaattien sisältöä. Käytännössä korkeimman oikeuden nimissä puheenvuoroja ei voi käyttää. Ainoaksi mahdollisuudeksi osallistua keskusteluun jää korkeimman oikeuden presidentin tai muun jäsenen omista nimissään käyttämä puheenvuoro. Nimenomaan kriminaalipoliittisia puheenvuoroja on tällöinkin käytetty harkitsevan hillitysti. Virheellisiä julkisuudessa esitettyjä asiatietoja on joskus oikaistu – nykyisin lähinnä tiedottajan nimissä.

Korkeimmalla oikeudella ei voi olla minkäänlaista kriminaalipoliittista ohjelmaa tai muuta mahdollisuutta ottaa yleisesti kantaa kriminaalipoliittisesti mielenkiintoisiin kysymyksiin. Uudessa

Suomen perustuslaissa (99 §:n 2 mom.) säilytettiin kyllä korkeimman oikeuden valta tehdä valtioneuvostolle esityksiä lainsäädäntötoimeen ryhtymisestä. Käytännössä tällä aloitevallalla ei ole ollut suurempaa kriminaali- tai oikeuspoliittista merkitystä.

Korkein oikeus antaa myös erilaisia lausuntoja. Armahdusasioissa tasavallan presidentille annettavissa lausunnoissa otetaan ilman perusteluita kantaa armonanomukseen. Tasavallan presidentti voi aina poiketa tästä lausunnotta. Näillä lausunnoilla ei liene suurempaa kriminaalipoliittista mielenkiintoa. Vähäisen määrän takia merkityksettömiksi jäävät myös rikosten tekijöiden luovuttamista koskevissa asioissa annettavat lausunnot.

Lainsäädäntöhankkeista annetaan lausuntoja eri vaiheissa. Myös korkein oikeus osallistuu nykyisin ns. laajoihin lausuntokierroksiin ja sillä tavalla sen erityisasiantuntemusta pystytään hyödyntämään jatkovalmistelussa. Ainoana lausunnonantajana hallituksen esitysluonnoksista korkeimmalla oikeudella on ilmeisesti oikeuspoliittisesti merkittä-

Korkeimmalla oikeudella ei ole varsinaisia kriminaalipoliittisia tavoitteita, joita se johdonmukaisesti tavoittelisi päätöksenteossaan. Se ei esimerkiksi pyri yleisesti vaikuttamaan rangaistustason ankaruuteen tai lievyyteen.

vämpi rooli. Tällaisen ja samalla kriminaalipoliittisesti merkittävän lausunnon korkein oikeus antoi viimeksi 5.3.2001, jolloin valmistui lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeviksi säännöksiksi. Sen työstänyt viiden jäsenen ja esittelijän jaosto oli koko viime tammi-kuun vapautettu kaikista muista jaostoistunnoista. Jo tämä osoittaa, että lausunto valmisteltiin perusteellisesti tietoisesti pyrkien vaikuttamaan parantavasti esitysluonnoksen sisältöön. On mielenkiintoista nähdä, miten korkeimman oikeuden muutosehdotuksiin tullaan suhtautumaan jatkovalmistelussa.

Ennakkoratkaisujen oikeus- ja kriminaalipoliittisen merkityksen arvioinnissa otan ensimmäiseksi esille ennakkoratkaisujen koostumuksen. Vuosittain niitä on viime aikoina ollut jonkin verran alle 200. Mitä ne ovat, on epäilemättä merkittävä kysymys. Käytännössä asiasta päättää viime kädessä korkein oikeus itse, koska valituslupaperusteita koskeva OK 30:3:n säännös selvästi jättää harkintavallan kaikissa tapauksissa korkeimmalle oikeudelle. Hyvä valituslupahakemus on tässä prosessissa kyllä usein myös merkityksellinen vaikuttaja. Olen itse eri yhteyksissä epäillyt, että prejudikaatit keskittyvät enemmän mielenkiintoisiin laintulkintakysymyksiin kuin esimerkiksi oikeusperiaatteiden merkitystä arvioiviin punnintaratkaisui-

hin. Mitään erityistä prejudikaattipoliittikkaa korkeimmalla oikeudella ei ole koskaan ollut.

Keskustelua prejudikaattien koostumuksesta on syytä käydä jatkuvasti. Ainakin toistaiseksi se näyttäisi riittävän tasapainottamaan sitä, että ratkaisuvallta on annettu korkeimmalle oikeudelle.

Voisiko sitten korkeimman oikeuden roolissa tapahtua muutoksia, jotka ulottuisivat myös kriminaalipoliittiseen vaikuttamiseen?

Kun nykyinen valituslupajärjestelmä otettiin käyttöön vuoden 1980 alusta ja korkeimmasta oikeudesta tuli nykyinen prejudikaattituomioistuimien määrästä tai laadusta verrattuna vanhan muutoksenhakulupajärjestelmän aikaan tapahtunut olennaista muutosta. Eikä sen jälkeenkään ole tapahtunut selvää muutosta. Korkein oikeus osallistuu oikeusjärjestyksen kehittämiseen edelleenkin antamalla laintulkinta- ja muita soveltamisratkaisuja. Eurooppalaiseen integraatiokehitykseen liittyen on saatu suora yhteys Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja EY-tuomioistuimeen. Näillä kummallakin on selkeästi erilainen rooli kuin Suomen korkeimmalla oikeudella. Ne osallistuvat voimakkaasti ja tietoisesti oman oikeusjärjestyksensä kehittämiseen.

Tässä saattaisi piillä korkeimman oikeuden nykyisen roolin muuttumisen siemen. Kun lisäksi otetaan huomioon uu-

det perusoikeussäännökset ja uudessa perustuslaissa tuomioistuimille annettu oikeus tutkia lakien perustuslainmukaisuutta, saattaisi roolin muuttuminen hyvinkin lähteä käyntiin. Jos näin kävisi, todennäköisesti edettäisiin lyhyin askelin. Mutta tällainen kehitys ei näyttäisi edellyttävän minkäänlaisia säädöstason muutoksia. Kun tuomioistuinten toimintaympäristö muutenkin on ollut muuttumassa siihen suuntaan, että tuomioistuinten yhteiskunnallinen ja yhteiskuntapoliittinen merkitys on ollut kasvamaan päin, ei tälläkään kannalta olisi yllättävää, jos korkeimman oikeuden rooli lähtisi muuttumaan oikeus- ja kriminaalipoliittisesti merkittävämmäksi.

Kehityssuunta, jota olisi ehkä aiheellista pyrkiä tietoisesti vahvistamaan erityisesti rikosoikeudellisissa prejudikaateissa, on yksilön oikeuksien, erityisesti perusoikeuksien, suojan edistäminen korkeimman oikeuden ratkaisutoiminnassa. Oikeusturvan todellinen saavutettavuus kaikille kansalaisille ja suomalaisen tuomiovallan alaisuudessa toimiville näyttää kehityksen myötä olevan nousemassa yhä tärkeämmäksi asiaksi. Korkeimman oikeuden vahva panostus tällä alueella sopii hyvin korkeimman oikeuden rooliin. Kuitenkin asia pitäisi jatkossakin hoitaa ensisijaisesti ennakkoratkaisujen avulla. Vaikka korkeimman oikeuden julkinen kuva muuttuisikin tähän suuntaan, ei ole syytä herättää turhia toiveita, että korkein oikeus palaisi aikaisempaan rooliinsa tutkimaan kaikkien hovioikeuksien ratkaisujen oikeellisuutta. ■

Euroopan rikosentorjuntapalkinto Hollantiin

Vuoden 2000 Euroopan rikosentorjuntapalkinnon sai hollantilainen "Kaupunki-isät" -hanke. Marokkolaisisät perustivat ryhmän, joka partioidi iltaisin kaduilla ja ratkoo nuorten ongelmia paikallisen poliisin ja muiden viranomaisten kanssa. Monet muutkin Euroopan rikosentorjuntakilpailuun viime vuonna osallistuneet projektit painottivat nuorisotyötä.

Euroopan rikosentorjuntakilpailun tavoitteena on palkita hankkeita, jotka vähentävät rikollisuutta ja rikosten pelkoa, sekä jakaa tietoa hyvistä käytännöistä. Vuoden 2000 kilpailuun osallistuivat Belgia, Hollanti, Iso-Britannia, Ranska, Ruotsi ja Tanska. Kukin maa kilpaili kahdella hankkeella, jotka oli valittu kansallisissa kilpailuissa. Kilpailun järjestelyistä vastasi vuoden 1999 voittajamaa Belgia ja palkinnot jaettiin joulukuussa Brysselissä.

Vuoden 2000 parhaaksi rikosentorjuntahankkeeksi tuomaristo arvioi "Kaupunki-isät" ja palkitsi ryhmän 10 000 eulla. Hanke sai alkunsa marokkolaisnuorisotyöryhmien tekemistä rikoksista ja kovasta yhteenotosta poliisin ja nuorten välillä Amsterdamin Slotervaartin/Overtoomsen alueella alkuvuonna 1998. Tapahtumat saivat runsaasti huomiota ja kaupunginosa leimattiin mediassa alueeksi, jonne ei ole syytä mennä. Ongelmien ratkaisemiseksi muutama

marokkolaisisä otti yhteyttä poliisiin ja sopi alueen valvomisesta iltaisin. Isät partioidi pienissä ryhmissä kaduilla ja osoittavat nuorilleen huonon käyttäytymisen rajat. Kaikki rikkomukset raportoidaan viranomaisille.

Nykyään ryhmässä on 25 marokkolaismiestä. Partioinnin lisäksi ryhmä hoitaa suhteita asukkaiden, poliisin, oikeusviranomaisten ja nuorten välillä. Projektin aikana alueen sosiaalinen kontrolli ja elämänlaatu on parantunut ja vastaavasti automurrot, ilkivalta ja muut rikkomukset vähentyneet. Ongelmat ovat jossain määrin siirtyneet muille alueille, mutta niin ovat tehneet Kaupunki-isätkin.

KUUSI PALKITTIIN ERITTÄIN SUOSITELTAVINA

Erittäin suositeltaviksi muuallakin toteutettavaksi tuomaristo arvioi Kaupunki-isien lisäksi kuusi muuta projektia.

Vähän samantapainen hanke oli Ruotsin Göteborgin Hjällbon lähiön turvalli-

suusryhmä. Hjällbon 6000 asukkaasta 85 prosenttia on taustallaan siirtolaisia, monet elävät sosiaalisen varassa ja lisäksi alueella on suhteellisen paljon rikollisuutta. Lähiöön perustetussa turvallisuustyöryhmässä on mukana asukkaiden, sosiaalipalveluiden, koulujen ja poliisin edustajia. Lisäksi kahdeksan työtöntä, taustaltaan erilaista asukasta koulutettiin turvallisuustyöhön. Joka ilta neljä ryhmäläistä partioidi alueella, huolehtii nuorista, saattaa asukkaita kotiinsa ja pitää yhteyttä poliisiin. Jo vuoden työn jälkeen on saatu lupaavia tuloksia: rikosilmoitukset ovat vähentyneet, asukkaat kääntyvät ryhmän puoleen ongelmilanteissa ja erityisesti naisten ja lasten turvallisuudentunne on kasvanut.

Tanskan Aarhusissa puolestaan järjestettiin paikallinen kampanja varastetun tavaran välittämistä vastaan. Asuntovuonon pystytetyn "Fredin varastetun tavaran kaupan" asiakkaat saivat kameran edessä kertoa näkemyksiään varastetun tavaran ostamisesta. Kaksiviikkoinen kampanja näkyi runsaasti televisiossa ja muissa medioissa ja jäi hyvin ihmisten mieliin.

Toisessa tanskalaisessa projektissa motivoitiin työhön 14–19-vuotiaita nuoria, joilla oli taustallaan rikoksia ja hasiksenkäyttöä. Kaksivuotisessa hankkeessa 40 nuoren ryhmä sai ohjaajikseen kuusi poliisia. Näiden tehtävänä oli saada aikaan luottamuksellinen suhde nuorten kanssa, auttaa heitä työhön ja koulutukseen hakemisessa ja järjestää rakentavaa tekemistä. Useimpien nuorten rikoskiertä saatiin katkaistua ja nämä löysivät työtä opiskelupaikan tai elämänlaatu muuten parani.

Nuorisotyöhön keskityttiin myös Suhdellissa, joka oli vuonna 1996 Iso-Britannian pahinta nuorisorikollisuuden aluetta. Kaupungin nuorisotyöohjelma monine hankkeineen kohdistettiin kaikkein syrjäytyneimpiin nuoriin ja heidän vanhempaisiin. Rikollisuuden vähentämisen

lisäksi tavoitteina oli nuorten fyysisen ja sosiaalisen ympäristön parantaminen sekä paikallisen pitkäjänteisen yhteistyön kehittäminen. Esimerkkejä ohjelman hankkeista on "Kickabout"-projekti, jossa kadulla jalkapalloa pelaaville nuorille järjestettiin koulun jälkeen muuta hyödyllistä tekemistä ja "Drop in", joka tarjosi nuorille paikan tavata toisia ja viettää aikaa. Vuoteen 1999 mennessä rikollisuus oli vähentynyt kolmanneksen.

Alueellista yhteistyötä huumeita vastaan kokeiltiin 16 belgialaisen kaupungin hankkeessa. Tarkoituksena oli ehkäistä huumeiden käyttöä ja hoitaa huumeiden käyttäjä mahdollisimman varhain. Työhön kytkettiin mukaan kaikki mahdolliset osapuolet; erityisesti opettajien ja vanhempien suhteita tiivistettiin. Koulun ja vanhempien tuen ansiosta kahdessa tapauksesta kolmesta nuoren huumeiden käyttö saatiin pysäytettyä ja hoidettua. Lopuissa tapauksissa poliisi joutui puuttumaan asiaan tai käyttäjä ohjattiin erityishoitoon.

Ranskalainen Rochellen kaupunki puolestaan perusti vuonna 1999 erityisen paikallisen rikoksantorjunnan ja sosiaalisen sovittelun toimiston. Tarkoituksena oli erityisesti asuinalueiden vahingontekoihin ja pieniin konflikteihin puuttuminen. Näiden tapausten siirtäminen kunnallisille sovittelijoille on vapauttanut poliisin resursseja sen varsinaisiin tehtäviin ja tuonut nopeampia ja paremmin kohdennettuja ratkaisuja ongelmatilanteisiin.

SUOSITELTAVIA NÄMÄKIN

Myös muut kilpailuprojektit saivat tuomaristolta kiitosta. Esimerkiksi Ranskan Mulhouseen perustettiin lakikeskus. Keskus tarjoaa ilmaisupalveluita esimerkiksi väkivallan uhreiksi joutuneille, suhteissaan ongelmiin joutuneille vanhemmille ja lapsille sekä ihmisille, jotka tarvitsevat lakitietoa tai lakimiehen neuvoja.

Ruotsalainen Wargenin lukio Öresundissa puolestaan kehitti paikallisen rikoksantorjuntaneuvoston kanssa kurssin, joka käsittelee rikoksantorjunnan teorian ja käytännön kysymyksiä. 25 tunnin rikoksantorjuntakurssi on osa yhteiskuntaopin opintoja. Tavoitteena rikoksantorjuntatiedon välittämisen lisäksi parantaa turvallisuudentunnetta omassa koulussa.

Hollantilaisen Eidhovenin kaupungin uimahallissa varkauksien, tappeluiden ja ilkvallan takana oli ryhmä nuoria. Käyntikiellon sijaan nuorten kanssa ryhdyttiin keskustelemaan ja järjestämään heille mielekästä tekemistä.

Belgian Ansissa taas puututtiin väkivaltaan julkisissa liikennevälineissä. Parikymmentä vapaaehtoista opiskelijaa koulutettiin "vastuuntuntoisiksi nuoriksi

matkustajiksi". Sinisistä lippalakeista tunnistettavat nuoret ovat läsnä busseissa koulumatkoilla ja puuttuvat tarvittaessa häiriöihin.

Iso-Britannian Grimethorpessa keski-tyttiin nuorisotyöhön ja nuorisotiloista on tullut samalla koko yhteisön keskus. Nuoria avustetaan myös työnhaussa ja koulutus suunnitelmassa ja työnteon mahdollistamiseksi läheiseen kaupunkiin on järjestetty bussikuljetus, sillä entiseltä kaivosalueelta ei töitä löydy.

Vuoden 2001 Euroopan rikoksantorjuntakilpailuun odotetaan lisää osallistujamaita. Rikoksantorjuntaneuvoston työryhmä selvittää parhaillaan Suomen mahdollisuuksia osallistua kilpailuun ja sitä, miten kansalliset ehdokkaat voitaisiin nimetä. ■

EU:n rikoksantorjuntaverkosto päätettiin perustaa

Euroopan unionin oikeus- ja sisäasiainneuvostossa päätettiin maaliskuussa eurooppalaisen rikollisuutta ehkäisevän verkoston perustamisesta. Verkoston tehtävänä on edistää yhteistyötä rikoksantorjunnassa sekä mm. koota tietoja parhaista rikoksantorjuntatavoista.

Verkosto muodostuu kussakin jäsenvaltiossa olevista yhteyspisteistä ja komission yhteydessä toimivasta sihteeristöstä. Yhteyspisteitä voi olla kussakin valtiossa enintään kolme. Suomi

nimittänee kansalliseksi yhteyspisteeksi rikoksantorjuntaneuvoston ja mahdollisesti oikeusministeriön.

Kokouksessa keskusteltiin myös EU:n rikoksantorjuntapolitiikan tavoitteista ja painopistealueista. Toiminnassa tulee kiinnittää huomiota erityisesti nuoriso- ja kaupunkirikollisuuteen sekä huumausaineisiin liittyvään rikollisuuteen.

Rikoksantorjuntahankkeiden rahoittamiseksi perustetaan Hippokrates-ohjelma.

EUROJUSTista oikeusviranomaisten uusi yhteistyömuoto

Euroopan unionissa on viime vuosina toteutettu useita hankkeita, joilla tähdätään järjestäytyneen rikollisuuden tehokkaaseen torjumiseen. Yhdeksi uudeksi yhteistyömuodoksi on syntyneessä EUROJUST-yksikkö. Sen keskeisin tavoite on edistää ja tehostaa tutkinta- ja syytetoimien koordinoitua jäsenvaltioiden välillä. Tällaiselle viranomaisyhteistyölle ei toistaiseksi ole ollut foorumia. Asiasta päätettiin Eurooppa-neuvoston kokouksessa Tampereella syksyllä 1999. Yksikön perustamisen takarajaksi asetettiin tämän vuoden loppu.

Neuvottelut pysyvistä EUROJUST-yksiköstä käynnistyivät loppusyksystä 2000. Tähän mennessä kerran kuukaudessa Brysselissä pidettävissä kokouksissa on puitu yksikön tavoitteita, tehtäviä ja toimivaltuuksia koskevia artikloita. Kun 15 jäsenmaata yrittää löytää artiklojen lopullista muotoa, ei viimeisimpiä kantoja ole vielä voitu lyödä lukkoon. Kokonaan ovat pohtimatta tietojenvaihtoon, tietoturvaan, organisaatioon ja rahoitukseen liittyvät asiat. EUROJUSTin edellytetään tekevän tiivistä yhteistyötä

mm. Europolin, Olafin ja Euroopan oikeudellisen verkoston kanssa. Suhteet näihin yhteistyökumppaneihin on myös säädeltävä. Keskustelut yksikön sijoituspaikasta jäänevät neuvottelujen loppusuoralle.

PRO EUROJUST ALOITTANUT TOIMINTANSA

Tampereen huippukokouksessa asetettu määräaika osoittautui pian liian tiukaksi, mistä syystä perustettiin väliaikainen yksikkö, PRO EUROJUST. Se aloitti toimintansa Brysselissä maaliskuun alussa, joten on vielä liian aikaista tehdä johtopäätöksiä sen toiminnan tehokkuudesta.

PRO EUROJUST koostuu kunkin jäsenvaltion nimeämästä yhdestä kansallisesta edustajasta. Kaikilla edustajilla on takanaan pitkä kokemus syyttäjän tehtävistä kotimaassaan – joillakin hyvin herkiltä alueilta (mafia, ETA, kansainvälinen terrorismi). Suomen edustajana toimii syyttäjänvirasta virkavapaalla oleva erityisasiantuntija **Tuomas Oja**. Tarvittaessa häntä avustaa keskusrikospoliisin rikostarkastaja **Kalle Puhalainen**.

PRO EUROJUST -edustajat ovat kansallisen lainsäädäntönsä alaisia. He eivät toimi syyttäjinä niissä jutuissa, joita PRO EUROJUST käsittelee. Useimmilla edustajilla ei ole edes syyttäjänvaltuuksia Brysselissä. Jutun varsinainen tutkinta ja syyttäminen pysyvät siis kansallisilla oikeusviranomaisilla.

Edustajien tehtävänä on avustaa ja koordinoida eri jäsenvaltioiden syyttäjien välillä tapahtuvaa työtä. Uuden yhteistyömuodon edut näkyvät ennen muuta siinä, että jäsenvaltioiden, 15 erilaisen oikeusjärjestelmän, edustajat voivat saman pöydän ääressä päivittäin keskustella ongelmista, joita kansalliset syyttäjät kohtaavat kansainvälisiä liittyviä koskevissa jutuissaan. Jäsenvaltioiden syyttäjät voivat saada tietoja ottamalla yhteyttä omaan kansalliseen edustajaansa. Yhteinen luottamus kasvaa ja ymmärrys toisenlaisista oikeusjärjestelmästä kohtaan lisääntyy.

Kirjoittaja on valtiosyyttäjä ja Suomen edustaja EUROJUST-työryhmässä neuvoston kokouksissa.

Pitkäaikaisvankien kohtelua Euroopassa selvitetään

Euroopan neuvoston rikosasiain yhteistyökomitean (CDPC) alaisuuteen on perustettu asiantuntijakomitea (PC-LT) valmistelemaan suositusta elinkautis- ja muiden pitkäaikaisvankien kohtelusta. Komitean on tehtävä työnsä vuoden 2002 loppuun mennessä. Elinkautisvankien ja pitkäaikaisvankien määrä on kasvanut voimakkaasti Euroopan maissa ja heidän kohtelussaan on huomattavia eroja eri maiden välillä. Erityisen ajankohtaiseksi kysymyksen tekee kuolemanrangaistuksen poistaminen useissa Itä-Euroopan maissa sekä vankien ikääntyminen Euroopassa. Komiteassa on jäseniä 15 Euroopan maasta.

Komitean tehtävänä on selvittää mm. pitkäaikaisvankien kriteerejä, pitkäaikaisvankien erillään pitämistä lyhyempiä rangaistuksia suorittavista vangeista, pitkä rangaistusta suorittavien yhteiskuntaan sopeutumisen parantamista, keinoja pitkäaikaisvankien uusimisriskin vähentämiseen sekä vapautteen valmentavan työn ja vapautumisen jälkeisen tuen järjestämistä.

Asiantuntijakomitean ensimmäinen kokous pidettiin viime vuoden lopussa Strasbourgissa. Kokouksessa käytiin läpi eri maiden järjestelmiä pitkäaikaisvankien kohtelun ja ehdonalaiseen vapautteen päästämisen kannalta. Käytännöt, lainsäädäntö ja järjestelmät ovat hyvin erilai-

sia komiteassa edustetuissa maissa. Pitkäaikaisvankien käsitteestä keskusteltiin laajasti. Lopulta päädyttiin siihen, että jokainen valtio saa aluksi itse määritellä, minkä pituisista rangaistuksista suorittavaa vankia pidetään pitkäaikaisvankina. Joissakin valtioissa määritelmä tulee suoraan kansallisesta laista. Jonkinlaisena ennakkomääritelmänä pidetään EN:n päätöslauselmassa (76) 2 omaksuttua 5 vuoden kokonaisrangaistusaiakaa. Seuraava kokous pidetään kesäkuussa.

Kirjoittaja on yl tarkastaja OM:n vankeinhoito-osastolla ja edustaa komiteassa Suomea yhdessä Helsingin vankilan johtajan Katrina Grönholmin kanssa.

Harri Montonen taitekohdassa

ULLA VESANDER

Kriminaalihuoltoyhdistyksen pitkäaikainen toiminnanjohtaja Harri Montonen jäi eläkkeelle.

Kriminaalihuoltoyhdistyksen (KHY) pitkäaikainen toiminnanjohtaja **Harri Montonen** saatettiin eläkkeelle tammikuussa Säätytalolla pidetyssä juhlaseminaarissa. KHY:n johtokunnan entinen puheenjohtaja, rikosoikeuden professori **Pekka Koskinen** tutkaili puheessaan menneiden vuosikymmenten kriminaalipolitiikkaa ja Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton toiminnanjohtaja **Leif Rönberg** sosiaaliturvan kehitystä. KHY:n henkilöstö oli rakentanut Harri Montosen elämäntyöstä kertovan kavalkadin. Seminaarin yllätys oli tasavallan presidentti **Tarja Haloselta** tullut onnittelusähke, ja myös oikeuslaitos muisti Montosta arvokkaalla oikeuslaitosmitalilla.

Harri Montosen työura on poikkeuksellinen ja juhlimisen arvoinen; hänen siiteensä kriminaalihuoltoon on kestänyt yli 40 vuotta. Montonen tuli osa-aikaiseksi nuorisonvalvojaksi silloisen Vankeusyhdistyksen palvelukseen 1960. Toiminnanjohtajaksi hänet valittiin vuonna 1980.

Näihin vuosikymmeniin sisältyy konkreettista asiakastyötä, johtamista ja vai-

kuttamista niin yhdistyksen sisällä kuin laajasti seuraamusjärjestelmän ja kriminaalipolitiikan areenoilla. Montosen johdolla on uudistettu kriminaalihuolto-työn sisältöä sekä aloitettu yhdyskuntapalvelun toimeenpano ja nuorisorangaistuskokeilu. Rikoslakiprojektin työhön hän osallistui 1980-luvulta alkaen. Montonen on kokenut myös monenlaiset organisaatiomyllytykset ja kriminaalihuolto-työn muutokset. Vuosikymmenien saatossa kriminaalihuolto-työtä on haluttu milloin osaksi kunnallisia sosiaalipalveluja, milloin osaksi valtion ylläpitämää rangaistusten täytäntöönpanoa.

Montonen käsitteli jäähyväispuheessaan mm. asiakkaan kunnioittamista. Hänen mielestään se toteutuu, kun kaikki osapuolet tietävät, mitä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano on, mikä on rangaistusta ja mikä tukea – tukea siihen, ettei vielä kovempia seuraamuksia tarvitsisi käyttää.

Kovenevassa kriminaalipoliittisessa ilmapiiirissä Harri Montosen perintöä on erityisesti syytä vaalia.

Turvallisuustalkoot jatkuvat

■ M E R V I H Y V Ä R I N E N

Valtioneuvoston periaatepäätöstä kansallisesta rikosentorjuntaohjelmasta on nyt toteutettu runsaat kaksi vuotta. Ohjelman tavoitteena on luoda yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi. Tarkoituksena on, että rikosentorjuntaan valtiollan ohella osallistuvat entistä aktiivisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt sekä yksityiset kansalaiset.

Ohjelman toteutuksen seuranta ja siitä raportointi vuoden 2002 loppuun mennessä kuuluu oikeusministeriölle. Tehtävässä ministeriötä auttaa rikosentorjuntaneuvosto, jonka toiminta toistaiseksi painottuu rikosentorjuntaohjelman toteuttamiseen. Ohjelmaa edistetään tiedottamalla, tarjoamalla asiantuntija-apua ja osallistumalla oikeusministeriön myöntämän taloudellisen tuen jakoon sekä tuettujen hankkeiden seurantaan.

Varsinainen rikosentorjuntatyö tehdään monien tahojen yhteisvoimin, paikallisesti. Tämän työn tueksi on mm. avattu neuvoston internet-sivut (www.rikosentorjunta.fi), julkaistu suomennokset ruotsalaisista rikosentorjunnan ideakirjoista sekä ryhdytty muodostamaan kuntien rikosentorjunnan yhdyshenkilöverkostoa – ja aloitettu oikeusministeriön kanssa yhteistyössä julkaisemaan tätä kriminaalipoliittista lehteä.

Rangaistus- säännöksiin esitetään muutoksia

Hallitus esittää muutoksia eräisiin rikoslain rangaistussäännöksiin. Alentuneesti syyntakeiselle voitaisiin jatkossa tuomita täysi rangaistus, sillä enimmäisrangaistuksen lieventäminen ei enää olisi pakollista. Alentuneesti syyntakeinen voitaisiin esimerkiksi tuomita murhasta nykyisen 12 vuoden sijasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen.

Törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistusta korotettaisiin kuudesta kuukaudesta vuoteen vankeutta. Enimmäisrangaistus olisi edelleen kymmenen vuotta vankeutta. Törkeään pahoinpitelyyn syylistynyttä ei enää voitaisi määrätä yhdyskuntapalveluun, sillä sitä voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta.

Lisäksi huumausaineen käytöstä sekä vähäisten määrien hallussapidosta tai hankkimisesta omaa käyttöä varten on tarkoitus säätää uusi rikostunnusmerkistö, huumausaineen käyttörikos. Teosta voitaisiin tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Muutos mahdollistaisi näiden asioiden käsittelyn nykyistä keveämmässä ns. rangaistusraamattomassa.

Vankeuteen tuomittujen siirtoa kotivaltioonsa helpotettiin

Mahdollisuuksia siirtää vankeusrangaistuksen täytäntöönpano tuomittuun kotivaltioon lisättiin. Uusien säännösten mukaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpano voidaan kahdessa tapauksessa ilman tuomittuun suostumusta siirtää vieraasta valtiosta Suomeen, edellyttäen että tuomittu on Suomen kansalainen ja hänellä on kotipaikka Suomessa.

Tuomittuun suostumusta ei edellytetä ensinnäkään, jos tuomittu Suomeen pakenemalla tai muuten Suomessa karttaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Vankeusrangaistus voidaan panna täytäntöön Suomessa myös, jos tuomittu on määrätty karkotettavaksi siitä valtiosta, jossa tuomio on annettu.

Vastaavin edellytyksin Suomessa määrätty vankeusrangaistus voidaan jättää täytäntöön pantavaksi vieraassa valtiossa. Päätöksen täytäntöönpanon siirtämisestä Suomessa tekee oikeusministeriö.

Lainmuutokset liittyvät pääasiassa Euroopan neuvoston tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimukseen lisäpöytäkirjaan, jonka Suomi allekirjoitti 1998 sekä Schengenin sopimukseen, jota on sovellettu 25. maaliskuuta alkaen.

Sopimushoitoa rangaistusvaihtoehtona selvitetään

Sopimushoitoa kaavailaan vankeusrangaistukselle vaihtoehtoiseksi seuraamukseksi yhdyskuntapalvelun tapaan. Uusi seuraamus olisi tarkoitettu lyhyeen, ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittaville, joiden rikoksen tekemiseen ovat merkittävästi vaikuttaneet päihdeongelmat ja joiden voidaan olettaa noudattavan heille tuomittua hoitoohjelmaa. Sopimushoidon kohteena olisivat mm. ne rikoksentehtäjät, joita päihdeongelman vuoksi ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun.

Oikeusministeriön asetti helmikuussa toimikunnan valmistelemaan uudistusta koskevaa lainsäädäntöä. Lisäksi selvitetään, onko tarvetta liittää sopimushoito ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdolliseksi oheisseuraamukseksi samaan tapaan kuin hallitus on esittänyt yhdyskuntapalvelun osalta. Toimikunnan määräaika on tämän vuoden loppuun.

Vankien muutoksenhakuoikeus laajenisi

Hallitus esittää vankien muutoksenhakuoikeuden laajentamista. Esityksen toteutuessa vangit saisivat oikeuden hakea muutosta sellaisista vankeinhoitoviranomaisten tekemistä päätöksistä, jotka merkitsevät vangin suoritettavaksi tulevan laitossijan pidenty-

mistä. Päätöksistä valitettaisiin käräjäoikeuteen.

Uudistus toteuttaisi tältä osin Suomen perustuslain vaatimuksen siitä, että jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippu-

mattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Uudistuksen yhteydessä ehdotetaan myös vankiloiden kurinpitäjärjestelmän yhtenäistämistä. Tämä tarkoittaisi sitä, että avolaitoksissa siirryttäisiin suljettujen laitosten kurinpitäjärjestelmään.

Syntytakeisuus ja mielentila – sukellus ihmismielen syövereihin

Marianne Wagner-Prenner: Syntytakeisuus ja mielentila. Kauppakaari 2000. Helsinki.

Mitä on syntytakeisuus, mitä on mielentila? Vastaus ei ole helppo. Itse asiassa syntytakeisuuden määrittelyongelma on koettu niin vaikeaksi, että Suomen rikoslaisissa se vältetään olettamalla kaikki rikoksenteekijät lähtökohtaisesti syntytakeisiksi. Laissa todetaan vain poikkeustilat, joissa syntytakeisuuden katsotaan alentuneen tai puuttuvan kokonaan. Poikkeustiloja ovat rikoksenteekijän ikä sekä mielentila ja -terveys.

Rikoksenteekijän mielenterveyteen perustuvat poikkeustilat ovat syntytakeettomuus ja alentunut syntytakeisuus. Syntytakeettomuus edellyttää käytännössä mielisairausten tasoista mielenterveyden häiriötä, alentuneesti syntytakeisten mielenterveyden häiriöt ovat yleensä mielisairautta lievempiä.

Syntytakeettomat, jotka ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, määrätään lähes poikkeuksetta tahdonvastaiseen mielisairaalahoitoon. Alentuneesti syntytakeisille tuomitaan enintään 3/4 säädetystä rangaistuksesta, elinkautisen vankeusrangaistuksen sijasta 2–12 vuotta vankeutta.

ONGELMIA KÄYTÄNNÖISSÄ

Syntytakeettomuus ja alentunut syntytakeisuus ovat Suomessa nopeasti ehtyvä luonnonvara. Viimeisten 15 vuoden aikana syntytakeettomien määrä käräjäoikeuksissa on laskenut 200:sta noin 70:een vuodessa. Samaan aikaan alentuneesti syntytakeisilla pudotus on ollut vielä jyrkempi, yli 700:n tasolta 200:aan.

Wagner-Prennerin väitöskirja tuo esiin tapahtuneiden muutosten seuraukset. Mielisairaiden osuus alentuneesti ja täy-

sin syntytakeisten ryhmässä on lisääntynyt. Tämä merkitsee sitä, että mielisairaiden vankien määrä vastaavasti kasvaa. Alentuneesti syntytakeisten väheneminen aiheuttaa puolestaan rangaistusten pituuden lisääntymistä.

Muutokset korostavat Suomen syntytakeisuussäännösten ongelmallisuutta. Suomen rangaistusjärjestelmässä rikoksenteekijän mielentilaa tutkitaan perusteellisesti, mutta mielenterveyden häiriöiden hoito on vähäistä. Tässä suhteessa Suomi eroaa läntisistä naapurimaista, joissa panostus rikoksenteekijöiden psykiatriseen hoitoon on oleellisesti voimakkaampaa. Esimerkiksi Ruotsissa psykiatriseen hoitoon määrätään 300–400 henkilöä vuosittain, kun Suomessa vastaava luku on viime vuosina jäänyt 30–40:een.

Suomessa ei myöskään ole Alankomaiden ja Tanskan kaltaisia hoitolaitoksia, joissa psykiatrista hoitoa tarjotaan pitkäaikaiseen rangaistukseen tuomituille. Kyseiset laitokset on tarkoitettu niille vakavista mielenterveyden häiriöistä kärsiville, joiden häiriöt eivät ole mielisairausten tasoisia. Edelleen meiltä puuttuvat sopimushoidon tai velvoitetun avohoidon kaltaiset, vankeusrangaistusta korvaavat seuraamusvaihtoehdot.

HYVÄ PERUSTEOS

Wagner-Prenner luo systemaattisen kuvan Suomen mielentilatutkimusjärjestelmästä ja sen kehityksestä vuosina 1950–1995. Tutkimuksessa analysoidaan myös ansiokkaasti tuomioistuinten päätöksentekoa syntytakeisuusasioissa. Tällöin muun muassa osoitetaan, että tuomioistuimet eivät ole sanottavasti perustelleet syntytakeisuutta koskevia kannanottojaan.

Tutkimus on erityisen ajankohtainen siksi, että syntytakeisuussäännöksiä par-

hailaan uudistetaan. Parhailaan eduskunnan käsiteltävänä on alentunutta syntytakeisuutta koskeva lakiehdotus ja vuoden 2001 loppuun mennessä on tarkoitus antaa rikoslain yleisiä oppeja koskeva hallituksen esitys, jossa syntytakeisuussäännökset ehdotetaan perusteellisesti uudistettaviksi. Näiden uudistushankkeiden arvioimiseen Marianne Wagner-Prennerin väitöskirja luo tarvittavaa syvyyttä, minkä lisäksi se epäilemättä tulee olemaan eräs pitkään siteerattava alan perusteos.

Kirjoittaja on kriminaalipolitiikan dosentti Helsingin yliopistossa.

Uusi kirja kriminaali-huoltotyöstä Euroopassa

Anton M. van Kalmthout & Jack T.M. Derks (eds): Probation and Probation Services. A European Perspective.

Teos on yleiskatsaus Euroopan yhdyskuntaseuraamustyöstä, sen tehtävistä, päämääristä, standardeista, organisaatioista ja työmenetelmistä. Siinä esitellään Suomen lisäksi 18 Euroopan maan järjestelmät. Esittelyt jakautuvat yhdyskuntaseuraamusten historialliseen kehitykseen; lainsäädännölliseen perustaan; organisaatioon; tehtäviin oikeusprosessin eri vaiheissa; rahoitukseen, rekistereihin ja arviointimenetelmiin; asiakkaiden oikeuksiin sekä uusimpaan kehitykseen. Kirjasta löytyy myös tilastoja ja tärkeimpiä yhteystietoja. Lisäksi kirjan toimittajat ovat vertailleet eri järjestelmiä nostaen esiin eroavaisuudet ja yhtäläisyydet.

Kirjaa voi tilata osoitteesta: Wolf Legat Publishers, P.O. BOX 31051, 6503 CB Nijmegen, The Netherlands.

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja kansainvälisesti. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu-, ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutusallalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

Vuonna 2001 HAASTE ilmestyy vielä kaksi kertaa, syyskuussa ja joulukuussa. Jatkossa lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

HAASTE-lehden tilaus (numerot 2/2001–2/2002) maksaa 150 markkaa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1825 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 150 mk/vuosi (4 numeroa)

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 vuositilaus

Tilaaaja

Nimi

Yritys/yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi

Yritys/yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

RIKOSENTORJUNTA-
NEUVOSTO
VASTAUSLÄHETYS
Sopimus 00120-890
00003 HELSINKI